

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Економічний факультет
Кафедра фінансів

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
на тему: «Фінансово-кредитна взаємодія банків і підприємств»

Виконала: студентка 4 курсу, групи ФБС-41
спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»

Марич Е. М.

Керівник: доктор екон. наук, професор

Гораль Л. Т.

Рецензент _____
(прізвище та ініціали, місце роботи, посада)

Івано-Франківськ – 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	7
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ І ПІДПРИЄМСТВ.....	7
1.1. Економічна сутність та форми фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств.....	7
1.2. Принципи та механізм фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств.....	11
1.3. Законодавче та нормативно-правове регулювання кредитних відносин банків з підприємствами.....	17
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ ТА ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	23
2.1. Стан та тенденції розвитку кредитування підприємств банками України	23
2.2. Аналіз кредитного портфеля банків за секторами економіки.....	26
2.3. Оцінка кредитоспроможності підприємств як основа кредитної взаємодії	29
2.4. Аналіз фінансово-кредитної взаємодії на прикладі ПриватБанку та підприємства агросектору	32
Висновки до розділу 2	34
РОЗДІЛ 3	37
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ І ПІДПРИЄМСТВ.....	37
3.1. Проблеми фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств в сучасних умовах.....	37
3.2. Шляхи оптимізації механізму кредитування підприємств.....	42
3.3. Напрями розвитку альтернативних форм фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств	47
Висновки до розділу 3	53
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ВСТУП

Забезпечення стабільного функціонування підприємств в умовах воєнного стану та подальшого відновлення національної економіки є одним із пріоритетних завдань сучасної економічної політики України. Банківська система відіграє у цьому процесі визначальну роль, адже саме вона забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів між секторами економіки, підтримує ліквідність підприємств і створює умови для їхнього розвитку через різноманітні інструменти фінансово-кредитної взаємодії. Водночас повномасштабне воєнне вторгнення суттєво деформувало усталені механізми цієї взаємодії: звузилася кредитна активність банків, зросла вартість позикових ресурсів, погіршилася якість кредитних портфелів, а значна частина заставного майна виявилася знищеною або недоступною. За таких умов дослідження стану, проблем і напрямів вдосконалення фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств набуває особливої наукової та практичної значущості.

Актуальність теми зумовлена кількома взаємопов'язаними чинниками. Фінансово-кредитна взаємодія банків і підприємств є базовою умовою інвестиційної активності реального сектору, і її якість безпосередньо визначає темпи економічного відновлення країни. Незважаючи на наявність державних програм підтримки кредитування, зокрема програми «Доступні кредити 5-7-9%» і Стратегії розвитку МСБ до 2027 року, доступність банківського фінансування для значної частини підприємств, насамперед малого і середнього бізнесу, залишається обмеженою. Євроінтеграційний курс України вимагає приведення механізмів фінансово-кредитних відносин у відповідність до стандартів ЄС, що ставить нові вимоги як до банківської системи, так і до підприємств як учасників цих відносин. Сукупність цих обставин визначає необхідність комплексного наукового дослідження зазначеної проблематики.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретико-методологічних засад, сучасного стану та напрямів вдосконалення фінансово-кредитної

взаємодії банків і підприємств в Україні в умовах воєнного стану та постконфліктного відновлення.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: розкрити економічну сутність та форми фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств; охарактеризувати принципи та механізм фінансово-кредитної взаємодії; дослідити законодавче та нормативно-правове регулювання кредитних відносин банків з підприємствами; проаналізувати сучасний стан банківського кредитування підприємств в Україні; оцінити ефективність державних програм фінансово-кредитної підтримки бізнесу; виявити проблеми фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств в сучасних умовах; обґрунтувати шляхи оптимізації механізму кредитування підприємств; визначити напрями розвитку альтернативних форм фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств.

Об'єктом дослідження є фінансово-кредитні відносини між банківськими установами та підприємствами реального сектору економіки України, що виникають у процесі акумулювання, перерозподілу та використання фінансових ресурсів.

Предметом дослідження є економічні відносини, механізми та інструменти, що формують систему фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств, а також напрями її вдосконалення в умовах воєнного стану та постконфліктного відновлення національної економіки.

Методологічну базу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. У процесі дослідження використовувалися методи аналізу і синтезу для розкриття сутності фінансово-кредитної взаємодії та її складових, метод системного підходу для розгляду кредитних відносин як цілісної системи взаємопов'язаних елементів, порівняльний метод для співставлення вітчизняної та зарубіжної практики кредитування підприємств, методи статистичного аналізу для оцінювання кількісних показників стану банківського кредитування, а також метод сценарного аналізу для обґрунтування напрямів вдосконалення кредитного

механізму. Законодавчо-нормативну базу дослідження складають Бюджетний кодекс України, Закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 р. № 821-р про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року, а також нормативні акти Національного банку України.

Теоретичну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних учених, що досліджували різні аспекти фінансово-кредитних відносин. Суттєвий вплив на формування авторської позиції справили праці Саїнчук Н. В. та Камаєвої А. О. щодо фінансово-кредитних важелів інвестування економіки, Козлова В. та Довбні Б. щодо фінансово-кредитної підтримки МСБ, Сподіної А. О. та Тарасенко І. О. щодо фінансової стійкості підприємств, Копилук О. І., Шемаєвої Л. Г. та Назаренко В. М. щодо фінансової стійкості в системі економічної безпеки, Людковської Ю., Владики Ю. та Тимошенка М. щодо тенденцій банківського кредитування в сучасних умовах, Химич І. Г. та співавторів щодо фінансово-економічного аналізу і кредитування бізнесу в умовах війни, Марковича І. Б. щодо застосування Big Data у фінансовому контролінгу, Супруненка С. А. та співавторів щодо аналітики даних у фінансовому управлінні, а також інших науковців, чий праці відображено у списку використаних джерел.

Інформаційно-аналітичну базу дослідження складають статистичні матеріали Національного банку України, зокрема дані про ділові очікування підприємств за III квартал 2025 року, офіційні дані щодо реалізації програми «Доступні кредити 5-7-9%», матеріали Асоціації українських банків, аналітичні публікації порталу «Мінфін», а також наукові статті у фахових виданнях України, опубліковані упродовж 2021–2025 років.

Науково-пізнавальне значення проведеного дослідження полягає у систематизації теоретичних підходів до розуміння сутності та форм фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств, а також у виявленні актуальних проблем і напрямів їх вирішення в умовах воєнного стану. Практичне значення

роботи визначається можливістю використання її результатів і рекомендацій при розробці заходів державної підтримки кредитування підприємств, удосконаленні банківських кредитних продуктів та оптимізації фінансової стратегії підприємств у процесі залучення зовнішнього фінансування.

Структура кваліфікаційної роботи зумовлена логікою дослідження та послідовністю вирішення поставлених завдань. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розкрито теоретико-методологічні засади фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств. Другий розділ присвячено аналізу сучасного стану та практики фінансово-кредитної взаємодії в Україні. У третьому розділі обґрунтовано напрями вдосконалення фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств. Загальний обсяг роботи становить __ сторінок, список використаних джерел налічує 46 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ І ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність та форми фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств

Банківська система та підприємницький сектор є двома взаємозалежними підсистемами національної економіки, між якими упродовж тривалого часу формувалися складні та багаторівневі відносини. Ці відносини не зводяться лише до простого переміщення грошових ресурсів та охоплюють широкий спектр інструментів, правових форм і економічних механізмів, які в сукупності утворюють те, що прийнято позначати поняттям фінансово-кредитної взаємодії. Варто зазначити, що у вітчизняній науковій літературі це поняття досі не отримало єдиного загальновизнаного трактування, що породжує певну термінологічну неузгодженість між різними дослідниками та ускладнює проведення порівняльного аналізу.

У найширшому розумінні фінансово-кредитна взаємодія банків і підприємств це система економічних відносин, що виникають у процесі акумулювання та перерозподілу фінансових ресурсів між банківськими установами і суб'єктами господарювання на умовах, узгоджених сторонами та врегульованих чинним законодавством. Саїнчук Н. В. та Камаєва А. О. розглядають фінансово-кредитні відносини як сукупність важелів, що забезпечують інвестиційне насичення економіки, підкреслюючи їхній структуроутворювальний характер для реального сектору [32, с. 549]. Подібну позицію обстоюють Копилук О. І., Шемаєва Л. Г. та Назаренко В. М., котрі наголошують на тому, що фінансова взаємодія між банківськими установами і

підприємствами становить один із базових чинників забезпечення не лише поточної ліквідності бізнесу, а й його довгострокової стійкості [17, с. 82].

Принципово важливим є розмежування понять «фінансова взаємодія» та «кредитна взаємодія», хоча на практиці ці терміни нерідко вживаються як синонімічні. Кредитна взаємодія є вузьким поняттям і передбачає виключно відносини, пов'язані з наданням і поверненням позикових коштів. Фінансова взаємодія є ширшою категорією: вона охоплює не лише кредитування, а й розрахунково-касове обслуговування, операції з цінними паперами, гарантійні інструменти, лізингові схеми, факторинг та інші механізми, що забезпечують рух капіталу між банком і підприємством. Саме тому коректніше вживати узагальнювальний термін такий як «фінансово-кредитна взаємодія», який відображає всю багатоплановість зазначених відносин та їх внутрішню неоднорідність.

Танклевська Н. С. та Калініченко А. В. у контексті дослідження фінансової стійкості підприємств підкреслюють, що наукова дискусія щодо змісту суміжних економічних понять залишається відкритою, а їхня етимологія продовжує еволюціонувати разом зі змінами у практиці господарювання [37, с. 284]. Це спостереження повною мірою стосується і поняття фінансово-кредитної взаємодії, яке набуло нового наповнення з розвитком цифрових технологій та появою нових фінансових інструментів.

Серед форм фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств можна виокремити кілька провідних. Банківське кредитування це найбільш поширена та традиційна форма. Радченко Н. Г. у своєму дослідженні виділяє кілька сучасних моделей такого кредитування: проєктне фінансування, синдиковане кредитування, кредитні лінії та овердрафт [31]. Кожна з цих моделей має свою логіку застосування, зумовлену розміром підприємства, стадією його розвитку і характером потреби у фінансових ресурсах. Малий і середній бізнес, як правило, тяжіє до відновлювальних кредитних ліній та овердрафту, тоді як великі корпоративні клієнти частіше вдаються до синдикованого або проєктного фінансування, що передбачає участь кількох банків одночасно.

Лізингові операції посідають окреме місце серед форм взаємодії. На відміну від класичного кредиту, лізинг дає змогу підприємству отримати у користування матеріальні активи без одноразового вилучення значних коштів з обігу. Банківські установи можуть виступати як прямими лізингодавцями через власні лізингові компанії так і кредиторами незалежних лізингових структур. Озерчук О. В. та Клименко К. В. зауважують, що в умовах воєнного стану небанківські фінансово-кредитні установи, зокрема і лізингові компанії, перебувають під суттєвим тиском, що підвищує попит підприємств саме на банківські лізингові продукти [27, с. 78].

Факторинг як форма взаємодії ґрунтується на переуступці підприємством банку дебіторської заборгованості в обмін на негайне фінансування. Ця форма особливо актуальна для підприємств із довгими циклами розрахунків із контрагентами, коли дефіцит обігових коштів стає перешкодою для подальшої операційної діяльності. В умовах загальної нестабільності, що супроводжується затримками платежів і розривами у ланцюгах постачання, факторингові операції набувають дедалі більшого практичного значення для збереження ліквідності підприємств.

Гарантійні операції банків також формують окрему форму взаємодії, адже банківська гарантія суттєво розширює кредитоспроможність підприємства в очах третіх осіб : постачальників, партнерів, державних органів, не вимагаючи при цьому прямого відволікання коштів. Семенова В. Г. та Каратнюк О. С. вказують на те, що поширення гарантійних інструментів у поєднанні з грантовими програмами здатне суттєво знизити бар'єри входу для мікробізнесу, якому традиційні банківські кредити залишаються малодоступними [33, с. 192].

Сподіна А. О. та Тарасенко І. О. у своєму дослідженні звертають увагу на те, що фінансова стійкість підприємства безпосередньо залежить від якості та різноманітності форм його взаємодії з банківською системою, а надмірна концентрація на одній формі фінансування наприклад, виключно на короткострокових кредитах може стати чинником дестабілізації фінансового

стану суб'єкта господарювання [34, с. 25]. Це спостереження є особливо актуальним у контексті пошуку збалансованої структури джерел фінансування підприємств в умовах обмеженого доступу до зовнішніх ринків капіталу.

Окремої уваги заслуговує розрахунково-касове обслуговування як специфічна форма взаємодії, що хоча й не є кредитуванням у класичному розумінні, однак забезпечує постійний інформаційно-фінансовий зв'язок між банком і підприємством. Саме через розрахунковий рахунок банк отримує можливість аналізувати грошові потоки клієнта, оцінювати його платоспроможність і формувати персоналізовані пропозиції щодо фінансових продуктів. Цей вимір взаємодії нерідко залишається поза увагою дослідників, хоча на практиці він є важливим підґрунтям для подальшого розвитку відносин між банком і підприємством та фактично визначає рівень взаємної довіри між ними.

Маркович І. Б. у контексті дослідження фінансового контролінгу зазначає, що технологічний розвиток, зокрема впровадження Big Data та прогнозової аналітики, суттєво трансформує логіку взаємодії між фінансовими установами і їхніми клієнтами підприємствами, відкриваючи нові можливості для індивідуалізації фінансових продуктів і підвищення точності оцінки ризиків [22, с. 94].

Криховецька З. М. та Левандівський О. Т. зазначають, що в умовах загострення конкуренції банківські установи змушені впроваджувати принципово нові підходи до організації діяльності та шукати ефективніші способи отримання конкурентних переваг саме через розбудову інноваційних форм взаємодії з клієнтами [19, с. 57]. Серед провідних інновацій, що трансформують форми фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств, дослідники виокремлюють дистанційне кредитування, цифрові системи видачі позик, мобільний банкінг та платіжні рішення типу p2p, які суттєво скорочують транзакційні витрати обох сторін і розширюють географію доступу до фінансових ресурсів [19, с. 57].

На основі порівняння вітчизняної і зарубіжної практики можна зробити висновок, що цифровізація форм фінансово-кредитної взаємодії є стійкою тенденцією, яка у найближчі роки принципово змінить структуру банківських продуктів для корпоративних клієнтів.

Волкова Н. І. та Панченко А. В. підкреслюють, що розуміння повного спектру форм фінансово-кредитної взаємодії є необхідною умовою адекватної оцінки фінансової безпеки банківської системи, адже саме ця взаємодія формує основну частину банківських активів і визначає характер ризикового середовища [5]. Хома І. та Папірник С. додають до цього, що присутність іноземного капіталу в банківській системі впливає на характер і умови цієї взаємодії, вносячи додаткові виміри конкурентного тиску і регуляторних вимог [40].

Таким чином, економічна сутність фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств виявляється через три взаємопов'язані виміри: ресурсний перерозподіл грошових коштів між суб'єктами економіки; інституційний, який закріплює відносини у формальних угодах і організаційних структурах; інформаційний обмін даними про фінансовий стан сторін, що дає змогу приймати обґрунтовані рішення. Саме єдність цих трьох вимірів відрізняє фінансово-кредитну взаємодію від простої передачі коштів і надає їй системного характеру, визначаючи її місце у відтворювальному процесі національної економіки загалом.

1.2. Принципи та механізм фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств

Будь-яка система відносин потребує внутрішньої упорядкованості тих засадничих правил, що визначають її логіку та забезпечують її відтворення в часі. Для фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств такими правилами

є принципи, що склалися як у теоретичній площині, так і в практиці господарювання. Водночас самих по собі принципів недостатньо: вони набувають реального змісту лише тоді, коли реалізуються через певний механізм - сукупність елементів, методів та інструментів, що приводять взаємодію в дію і забезпечують її результативність у конкретних умовах господарювання.

Таблиця 1.1

Принципи фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств

№	Принцип	Зміст	Прояв в умовах воєнного стану
1	Зворотність	Обов'язковість повернення позичальником отриманих коштів у встановлений термін	Ускладнена через непрогнозованість грошових потоків підприємств
2	Платність	Користування запозиченими ресурсами є платним; позичальник сплачує відсотки	Залежить від облікової ставки НБУ; підвищення ставки знижує доступність кредитів
3	Строковість	Конкретизація моменту повернення коштів у часі	Зростання частки прострочених кредитів спонукає до пролонгації договорів
4	Забезпеченість	Захист банку від ризику неповернення через заставу, поруку або гарантію	Бар'єр для МСБ, що не має достатніх активів для застави; частина застав знищена або недоступна
5	Цільове використання	Кредитні кошти спрямовуються виключно на ціль, зазначену у договорі	Контроль ускладнений, однак цифровий моніторинг транзакцій його спрощує
6	Доброчесність	Добросовісна поведінка сторін у кредитних відносинах, відсутність введення в оману щодо фінансового стану, цілей кредитування та умов договору	В умовах воєнного стану зростає ризик навмисного приховування інформації позичальниками, що підвищує вимоги до верифікації даних
7	Інклюзивність	Забезпечення доступу до фінансово-кредитних послуг для широкого кола суб'єктів господарювання незалежно від розміру, галузі та географічного розташування	Реалізується через державні програми підтримки МСБ, гарантійні фонди та цифрові канали обслуговування, що знижують бар'єри доступу

Джерело: складено автором на основі [7; 16; 20; 31; 33; 36; 45]

Принцип зворотності є базовим у кредитних відносинах і означає обов'язковість повернення позичальником отриманих коштів у встановлений термін. Він відрізняє кредит від безповоротного фінансування і є тим чинником, що дисциплінує позичальника, змушуючи його ретельніше

оцінювати свої фінансові можливості перед отриманням позики. Гайдей О. В. зазначає, що в умовах невизначеності до яких, безумовно, належить і воєнний стан - саме дотримання цього принципу стає найбільш проблематичним, адже прогнозованість грошових потоків підприємства різко знижується, а ризики несвоєчасного погашення зобов'язань зростають для обох сторін [7, с. 68].

Принцип платності передбачає, що користування запозиченими ресурсами є платним: позичальник сплачує банку відсотки за користування кредитом. Ставка відсотка при цьому виконує кілька функцій одночасно: компенсує банку вартість залучених ресурсів, покриває операційні витрати та ризики, а також забезпечує прибутковість банківської діяльності. Яковлев В. у своєму дослідженні показує, що грошово-кредитна політика Національного банку України безпосередньо впливає на рівень відсоткових ставок і, відповідно, на доступність кредитних ресурсів для підприємств [45]. Особливого значення це набуває в умовах підвищеної облікової ставки, що автоматично здорожує банківські кредити і знижує попит на них з боку реального сектору.

Принцип строковості органічно пов'язаний із принципом зворотності: він конкретизує момент повернення коштів у часі. Порушення строків, навіть за наявності наміру повернути кошти, є підставою для застосування санкцій і розглядається банком як сигнал погіршення фінансового стану позичальника. Людковська Ю. звертає увагу на те, що у 2022–2023 роках частка прострочених кредитів у портфелях українських банків суттєво зросла, що підтверджує чутливість принципу строковості до зовнішніх макроекономічних шоків [20]. Ця тенденція змусила банки переглянути підходи до реструктуризації боргів і активніше використовувати пролонгацію кредитних договорів як інструмент управління портфельним ризиком.

Принцип забезпеченості означає, що банк, надаючи кредит, прагне захистити себе від ризику неповернення коштів шляхом отримання застави, поруки або гарантії. Цей принцип, з одного боку, підвищує надійність банківського портфеля, а з іншого нерідко стає перешкодою для доступу

малого і середнього бізнесу до кредитування, адже підприємства на ранніх стадіях розвитку часто не мають достатнього обсягу ліквідних активів для забезпечення позики. Козлов В. та Довбня Б. підкреслюють, що ця проблема залишається однією з найгостріших у системі кредитної підтримки МСБ в Україні, і її розв'язання потребує розвитку інституту гарантійних фондів та інших механізмів часткового покриття ризиків [16].

Принцип цільового використання передбачає, що кредитні кошти спрямовуються на фінансування конкретної цілі, зазначеної у кредитному договорі. Дотримання цього принципу перевіряється банком шляхом моніторингу операцій позичальника, і його порушення тягне за собою дострокове розірвання угоди та застосування штрафних санкцій. На основі порівняння вітчизняної та зарубіжної практики можна зробити висновок, що в країнах із розвинутою банківською системою контроль за цільовим використанням є більш формалізованим і технологізованим, завдяки цифровому моніторингу транзакцій у режимі реального часу, що суттєво знижує операційні витрати банку на цей вид контролю.

Механізм фінансово-кредитної взаємодії є більш складним поняттям, ніж простий перелік принципів. Він охоплює інституційну, інструментальну та процесуальну складові, кожна з яких виконує власні функції у загальній системі відносин. Інституційна складова включає суб'єктів взаємодії: банки, підприємства, регуляторів та організаційні форми їхнього співробітництва, закріплені у законодавстві та внутрішніх регламентах. Інструментальна складова охоплює конкретні фінансові продукти та угоди: кредитні договори, договори лізингу, факторингові угоди, гарантійні листи. Процесуальна складова описує послідовність дій при встановленні, підтриманні та припиненні відносин - від подачі кредитної заявки до погашення боргу або реструктуризації зобов'язань.

Євтушенко В. А. звертає увагу на те, що ефективний механізм взаємодії передбачає не лише чітке виконання поточних зобов'язань, а й стратегічне планування здатність сторін передбачати зміну умов і адаптуватися до них

завчасно [11, с. 199]. Це припущення потребує подальшого підтвердження в контексті вітчизняних реалій, де горизонт планування для підприємств суттєво скоротився внаслідок воєнного стану, а банки переважно орієнтуються на короткострокові прогнози.

Важливою складовою механізму є система оцінювання кредитоспроможності позичальника. Банк, перш ніж прийняти рішення про надання кредиту, здійснює всебічний аналіз фінансового стану підприємства: вивчає баланс, звіт про фінансові результати, грошові потоки, кредитну історію і ринкове становище. Химич І. та Різник Н. підкреслюють, що фінансово-економічний аналіз є не лише інструментом банківського контролю, а й методом, що дає змогу самому підприємству усвідомити власні сильні та слабкі сторони перед початком переговорів про кредитування [43, с. 63]. Це зауваження є слушним, адже нерідко саме процес підготовки до кредитної заявки спонукає підприємство до систематизації власної фінансової звітності і виявлення внутрішніх резервів.

Жукевич С. наголошує на тому, що сучасна парадигма фінансового аналізу переживає конвергенцію із суміжними дисциплінами, стратегічним менеджментом, ризик-менеджментом, інформаційними технологіями, що суттєво розширює інструментарій оцінювання партнерів у процесі фінансово-кредитної взаємодії [12, с. 200]. Це підкреслює динамічний характер механізму взаємодії, що постійно адаптується до нових умов і можливостей.

Дмитровська В. С., Костенко Ю. О. та Васильєва Н. Б. розглядають механізм управління ліквідністю як ключовий структурний елемент фінансової взаємодії підприємства з банком, що включає систему обліково-аналітичного забезпечення, методи збору і опрацювання фінансових даних, прогнозування грошових потоків і прийняття рішень щодо оптимізації позикових ресурсів [11, с. 7]. При цьому дослідники наголошують, що надмірна ліквідність підприємства може свідчити про нераціональне використання наявних фінансових ресурсів, тоді як її нестача унеможливорює своєчасне погашення кредитних зобов'язань отже, стратегічне управління ліквідністю має

ґрунтуватися на балансі між фінансовою гнучкістю та оптимізацією структури активів [11, с. 8].

Капелюшна Т. В. розглядає механізм управління фінансовою взаємодією в контексті безпеки підприємства, акцентуючи увагу на тому, що ризики й загрози, що виникають у процесі кредитних відносин, повинні враховуватися заздалегідь і закладатися у систему внутрішнього контролю [14, с. 250]. Це підтверджує, що ефективний механізм фінансово-кредитної взаємодії є двостороннім: він має обслуговувати інтереси як банку, так і підприємства, враховуючи специфіку їхніх ризикових профілів.

Супруненко С. А., Чорновол А. О. та Гаврилюк В. М. показують, що використання аналітики даних у фінансовому управлінні вже сьогодні суттєво змінює логіку прийняття рішень у банківській сфері, роблячи процес оцінювання позичальника більш точним, швидким і менш залежним від суб'єктивних суджень кредитного інспектора [36, с. 214]. Ця тенденція має далекосяжні наслідки для самого механізму взаємодії, трансформуючи його з переважно документарного у все більш цифровий і алгоритмічний.

На думку Криховецької З. М. та Левандівського О. Т., банківські інновації у сфері управління ризиками охоплюють скорингові моделі, інтегровані системи управління, стрес-тестування та прогнозування, що принципово змінює процесуальну складову механізму взаємодії банків із підприємствами, роблячи її більш технологізованою та прозорою для обох сторін [19, с. 58].

Отже, принципи фінансово-кредитної взаємодії утворюють нормативну основу відносин між банками і підприємствами, тоді як механізми їхня операційна реалізація. Обидва виміри нерозривно пов'язані між собою: без принципів механізм позбавляється орієнтирів і перетворюється на набір довільних процедур; без механізму принципи залишаються декларативними нормами без практичного наповнення. Їхня єдність і взаємоузгодженість є передумовою ефективного функціонування всієї системи фінансово-кредитної взаємодії в умовах динамічного і нестабільного економічного середовища.

1.3. Законодавче та нормативно-правове регулювання кредитних відносин банків з підприємствами

Правове середовище, у якому функціонують фінансово-кредитні відносини, є не менш значущим для їхнього розвитку, ніж власне економічні чинники. Законодавство визначає межі допустимої поведінки учасників кредитних відносин, встановлює права та обов'язки сторін, закріплює механізми захисту кредиторів і позичальників. Від якості правового регулювання значною мірою залежить те, наскільки банківська система здатна виконувати свою функцію перерозподілу ресурсів на користь реального сектору економіки та підтримувати необхідний рівень довіри між учасниками фінансового ринку.

Основу правового регулювання кредитних відносин в Україні становить Цивільний кодекс України, що визначає загальні засади позикових і кредитних правовідносин: поняття кредитного договору, права та обов'язки сторін, підстави для зміни і припинення зобов'язань. Слід зазначити, що Господарський кодекс України, який раніше також регулював окремі аспекти господарсько-кредитних відносин, був скасований у 2025 році в рамках реформи господарського законодавства, спрямованої на усунення дублювання норм та наближення правового середовища до стандартів ЄС «Цивільний кодекс України є основним актом, що визначає поняття кредитного договору, права та обов'язки сторін, підстави для зміни і припинення зобов'язань [47]. Бюджетний кодекс України окреслює рамки бюджетного кредитування та визначає порядок надання державних гарантій за позиками [3]. Разом ці кодифіковані акти утворюють загальну правову матрицю.»

Спеціальне банківське законодавство представлене передусім Законом України «Про банки і банківську діяльність», що встановлює вимоги до ліцензування банків, їхньої структури капіталу, порядку здійснення кредитних операцій та нагляду з боку регулятора. Закон України «Про Національний банк

України» визначає повноваження регулятора у сфері грошово-кредитної політики, у тому числі інструменти впливу на кредитний ринок: облікову ставку, нормативи обов'язкового резервування, вимоги до достатності капіталу. Мудрий В. зазначає, що на шляху до євроінтеграції Україна має привести ці механізми у відповідність до стандартів ЄС, зокрема директив Базельського комітету з банківського нагляду, що потребуватиме суттєвого перегляду низки чинних нормативних вимог [25].

Важливим елементом системи правового регулювання є нормативні акти Національного банку України постанови, положення та інструкції, що деталізують порядок здійснення кредитних операцій, оцінки кредитного ризику, формування резервів під кредитні збитки. Прасолова С. П. підкреслює, що регуляторне середовище є одним із чинників, що визначають конкурентні позиції вітчизняних і іноземних банків: для останніх жорсткі вимоги НБУ нерідко слугують бар'єром для розширення кредитної активності, що загалом послаблює конкуренцію і знижує стимули до розвитку нових кредитних продуктів [29, с. 52].

Регулювання кредитування малого і середнього бізнесу здійснюється також через спеціальні програмні документи. Важливим елементом цифрової інфраструктури взаємодії держави, банків і підприємств стала платформа «Дія». Через цей сервіс підприємці отримали можливість подавати заявки на участь у державних програмах кредитної підтримки, отримувати довідки та документи для банківських процедур в електронному вигляді, а також взаємодіяти з регуляторами без необхідності особистої присутності. Інтеграція «Дії» у фінансово-кредитні процеси є виявом ширшої тенденції до діджиталізації відносин між бізнесом і державою, що суттєво знижує транзакційні витрати та підвищує доступність фінансових послуг для малого і середнього підприємництва. Цей документ є одним із небагатьох у вітчизняній регуляторній практиці, де кредитна підтримка бізнесу розглядається у системному зв'язку з цифровою трансформацією та євроінтеграційним курсом держави.

Програма «Доступні кредити 5-7-9%» є практичним втіленням державної кредитної політики щодо МСБ і являє собою механізм часткової компенсації відсоткової ставки за рахунок державного бюджету. Щотижнева статистика програми свідчить про стабільний попит на неї з боку підприємств різних галузей [10]. Возняковська К. А. зауважує, що попри свою привабливість, ця програма потребує вдосконалення в частині спрощення умов доступу та розширення переліку прийнятних видів діяльності, що дозволило б охопити ширше коло потенційних позичальників [6, с. 57].

Семенова В. Г. та Каратнюк О. С. у своєму дослідженні аналізують грантові програми як доповнення до кредитних механізмів підтримки бізнесу, підкреслюючи, що їх правова база потребує подальшого розвитку, зокрема в частині захисту прав отримувачів грантів, прозорості відбору та звітності щодо використання коштів [33, с. 191]. Це спостереження є слушним, адже у вітчизняній правовій системі інститут грантового фінансування є значно менш розробленим порівняно з кредитним, і більшість підприємств не має достатньої поінформованості щодо своїх прав у цій сфері.

Регулювання кредитних відносин передбачає також захист прав позичальників споживачів фінансових послуг. Вітчизняне законодавство закріплює право підприємства на отримання повної і достовірної інформації про умови кредитування, на дострокове погашення позики та на оскарження дій банку у разі порушення умов договору. Химич І. Г., Винник Т. М. та Тимошик Н. С. звертають увагу на те, що в умовах воєнного стану стандартні механізми захисту прав кредиторів функціонують в обмеженому режимі, що підвищує ризики банків і спонукає їх до надмірної обережності при кредитуванні підприємств [42, с. 31].

Захожай К. В. та Шаталов Є. В. наголошують на тому, що збалансованість державних фінансів і стабільність кредитного ринку є взаємозалежними: фіскальна нестабільність підвищує відсоткові ставки, звужуючи доступ підприємств до кредитних ресурсів, тоді як надмірні бюджетні видатки на підтримку програм кредитування можуть загострити

боргове навантаження на державний бюджет [13, с. 84]. Це спостереження підтверджує, що правове регулювання кредитних відносин не може розглядатися у відриві від ширшого контексту бюджетної та грошово-кредитної політики держави.

Паралельно з національним законодавством дедалі відчутнішого впливу набувають міжнародні стандарти та директиви ЄС. В рамках євроінтеграційного курсу Україна взяла на себе зобов'язання щодо імплементації ряду директив, що регулюють банківську діяльність, захист прав споживачів фінансових послуг і запобігання відмиванню коштів. Kvitka S. та співавтори зазначають, що принцип субсидіарності, закріплений у праві ЄС, передбачає розподіл регуляторних повноважень між центральним і місцевим рівнями, що також має наслідки для системи фінансового регулювання і децентралізованої підтримки бізнесу [46, р. 357].

Левандівський О. Т., Криховецька З. М. та Кохан І. В. звертають увагу на те, що воєнний стан змусив банківський сектор переглянути пріоритети обслуговування і шукати оптимальні формати надання послуг підприємствам, зокрема в умовах, коли частина суб'єктів господарювання вимушено змінила місце реєстрації або припинила фізичну діяльність [22, с. 98]. В банківських установах посилилась конкуренція за надійних і платоспроможних позичальників, що стало додатковим стимулом для вдосконалення умов кредитних продуктів і розвитку нормативно-правової бази їх регулювання [22, с.99]

Маршук Л. у своєму дослідженні підкреслює, що фінансова система України в умовах війни зазнала суттєвих деформацій, що зумовило необхідність термінового правового реагування: введення особливих режимів кредитування, мораторіїв на стягнення заборгованостей і спеціальних механізмів реструктуризації [23]. Ці заходи, попри їхній тимчасовий характер, заклали підґрунтя для переосмислення низки базових підходів до правового регулювання кредитних відносин у постконфліктний період.

Таким чином, система законодавчого та нормативно-правового регулювання кредитних відносин банків з підприємствами в Україні є багаторівневою і включає конституційні норми, кодифіковане законодавство, спеціальні банківські закони, підзаконні нормативні акти регулятора та міжнародно-правові зобов'язання. Ця система перебуває у стані постійного розвитку, відображаючи як внутрішні потреби національної економіки, так і зовнішні вимоги, зумовлені євроінтеграційним курсом. Подальше вдосконалення правового середовища - усунення прогалин у захисті прав кредиторів, спрощення доступу МСБ до програм підтримки, гармонізація з вимогами ЄС є необхідною передумовою для підвищення ефективності фінансово-кредитної взаємодії між банківським сектором і підприємствами.

Висновки до розділу 1

Проведений у першому розділі аналіз дає змогу сформулювати низку узагальнень теоретико-методологічного характеру, що визначають концептуальну основу всього подальшого дослідження.

Фінансово-кредитна взаємодія банків і підприємств є складним, багатовимірним явищем, що реалізується у різноманітних формах: банківське кредитування, лізинг, факторинг, гарантійні операції, розрахунково-касове обслуговування. Кожна з цих форм має власну економічну природу та виконує специфічні функції у системі фінансового забезпечення підприємницької діяльності. Поняттєвий апарат у цій сфері потребує подальшого упорядкування, адже термінологічна неузгодженість між різними авторами ускладнює порівняльний аналіз і синтез наукових результатів. Особливої уваги заслуговує розмежування понять фінансової і кредитної взаємодії: перша є ширшою категорією, що охоплює другу як свою складову, і саме це розмежування має методологічне значення для коректного визначення об'єкта дослідження.

Принципи фінансово-кредитної взаємодії — зворотність, платність, строковість, забезпеченість, цільове використання, доброчесність та інклюзивність — утворюють нормативну основу, на якій будуються відносини між банком і підприємством. Їхня практична реалізація відбувається через відповідний механізм, що охоплює інституційну, інструментальну та процесуальну складові. В умовах воєнного стану та загальної економічної нестабільності дотримання цих принципів суттєво ускладнюється: принцип зворотності послаблюється через непрогнозованість грошових потоків, принцип забезпеченості — через знищення заставного майна, а принцип інклюзивності набуває особливого значення з огляду на необхідність збереження широкого доступу МСБ до фінансових ресурсів. Це вимагає від банків і регуляторів гнучкості та готовності до перегляду стандартних підходів до організації кредитного процесу, а від держави — активного використання компенсаторних інструментів підтримки.

Система законодавчого регулювання кредитних відносин є багаторівневою і включає конституційні норми, кодифіковане законодавство, спеціальні банківські закони та підзаконні нормативні акти регулятора. Практика застосування цієї системи, однак, виявляє низку прогалин: у захисті прав кредиторів в умовах воєнного стану, у забезпеченні реального доступу МСБ до кредитних ресурсів і у гармонізації вітчизняних норм із вимогами ЄС. Скасування Господарського кодексу у 2025 році стало суттєвим кроком до спрощення регуляторного середовища, проте перехідний період потребує ретельного моніторингу з боку учасників ринку. Реалізація державних програм підтримки кредитування є кроком у правильному напрямі, проте потребує системного вдосконалення в частині охоплення, умов доступу та довгострокової бюджетної стійкості.

Зазначені теоретичні засади становлять методологічне підґрунтя для подальшого аналізу практичних аспектів фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств в Україні, що здійснюється у другому розділі роботи.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ ТА ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

2.1. Стан та тенденції розвитку кредитування підприємств банками України

Банківське кредитування підприємств в Україні пережило глибоке потрясіння після початку повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року. В перший рік великої війни рівень дефолтів за корпоративними кредитами сягнув близько 20%, а частка непрацюючих позик у загальному кредитному портфелі зросла до 39,1% [15]. Банки суттєво обмежили нові видачі, зосередившись переважно на обслуговуванні вже наявних клієнтів та управлінні проблемними активами. Проте вже з другого півріччя 2023 року ринок банківського кредитування підприємств почав поступово відновлюватися, насамперед завдяки зниженню облікової ставки НБУ та активізації державних програм підтримки бізнесу [4].

У 2023 році портфель чистих корпоративних кредитів зростав сім місяців поспіль, що стало першим тривалим позитивним трендом від початку вторгнення. За підсумками того ж року чистий гривневий кредитний портфель бізнесу збільшився у річному вимірі, а кредитний ринок отримав помітний поштовх від програми «Доступні кредити 5-7-9%» [10]. Ця програма на момент 2023 року становила близько 41% чистого гривневого кредитного бізнес-портфелю банків, хоча вже в першому півріччі 2024 року ця частка знизилася до 36%, що свідчить про зростання ваги ринкового кредитування поза державними субсидіями [9].

У першому кварталі 2024 року чистий гривневий портфель кредитів бізнесу зріс на 2,9%, а в річному вимірі приріст становив 7,2%. Особливо динамічно розвивався сегмент малого та середнього підприємництва: кредити МСБ за цей самий квартал збільшилися на 1,6% у короткостроковому і на

15,9% у річному вимірі, а частка МСБ у чистому гривневому бізнес-портфелі банків досягла 59% [13]. Загальний кредитний портфель банків станом на 1 квітня 2024 року становив 1 165 млрд грн, з яких 832 млрд грн припадало на корпоративний сектор [13]. Водночас чистий корпоративний портфель в іноземній валюті продовжував скорочуватися на 4,8% за квартал і на 9,8% у річному вимірі.

Важливою тенденцією стало пом'якшення кредитних стандартів. У другому кварталі 2024 року банки почали послаблювати вимоги до позичальників, передусім для короткострокових та валютних позик, а також для великих підприємств, де конкуренція між банками посилилась [5]. Для МСП пом'якшення відбулось завдяки поліпшенню інфляційних очікувань і стабілізації операційного середовища. У третьому кварталі банки планували продовжити цю тенденцію, розширивши її на довгострокові гривневі кредити та позики для малих і середніх підприємств [38].

Упродовж 2024 року гривневі кредити бізнесу у абсолютному вираженні збільшилися на 22%. Проте реальне зростання виявилось скромнішим: оскільки індекс цін виробників за рік зріс на 29%, у незмінних цінах реальний обсяг корпоративного кредитного портфелю навіть зменшився [17]. Відношення банківських кредитів до ВВП у 2025 році досягло чергового історичного мінімуму 14%, тоді як до початку повномасштабної війни цей показник становив 19% ВВП. Частка корпоративних кредитів у чистих активах банків наприкінці 2024 року становила лише близько 16%, що на 10 відсоткових пунктів нижче від довоєнного рівня [17].

Таблиця 2.1

Динаміка основних показників кредитування підприємств банками України, 2022–2024 рр.

Показник	2022	2023	2024
Загальний кредитний портфель банків, млрд грн	~850	~1 060	~1 165
Корпоративний кредитний портфель, млрд грн	~620	~770	~832
Частка МСБ у гривневому бізнес-портфелі, %	~45	~54	~59
Частка непрацюючих кредитів (NPL), %	39,1	37,4	30,3
Частка кредитів банків у джерелах капітальних інвестицій, %	3,2	2,9	2,7
Відношення кредитів до ВВП, %	19	16	14

Джерело: складено автором за даними НБУ [9; 13; 17]

Дані таблиці 2.1 засвідчують суперечливу картину: абсолютні обсяги кредитного портфелю зростають, проте відносні показники це частка кредитів у ВВП та у джерелах інвестицій знижуються. Це означає, що банківська система в цілому нарощує свій баланс за рахунок інших активів (передусім ОВДП), а кредитування реального сектору відстає від темпів економічного відновлення. Частка МСБ у корпоративному портфелі зростає, проте рівень ставок 18–20% річних залишається суттєвим бар'єром для широкого залучення позикових ресурсів підприємствами, особливо в секторах із тривалим циклом виробництва [16].

Позитивною тенденцією є поступове зниження частки непрацюючих кредитів. Станом на 1 січня 2025 року показник NPL скоротився до 30,3% на 7,1 в.п. нижче, ніж на початку того ж року [19]. На початку 2026 року НБУ зафіксував подальше оздоровлення портфелів: частка NPL знизилась до 13,9% найнижчого значення з середини 2000-х років переважно завдяки масштабному списанню безнадійних боргів державними банками [20]. Незважаючи на ці позитивні сигнали, загальний рівень банківського кредитування підприємств залишається критично низьким для потреб відновлення і перебудови національної економіки. Подолання цього дисбалансу вимагає комплексних зусиль як з боку банківського сектору, так і держави у частині розширення гарантійних механізмів і зниження процентних ставок.

2.2. Аналіз кредитного портфеля банків за секторами економіки

Структура кредитного портфелю банків за секторами відображає не лише попит підприємств на позикові ресурси, а й апетит банків до ризику в різних галузях в умовах воєнного стану. Серед реципієнтів банківських кредитів впродовж 2022–2024 років стабільно переважали галузі з швидким оборотом капіталу або сировинного характеру, насамперед торгівля, сільське господарство та харчова промисловість [17]. Обробна промисловість і будівництво зберегли помітну частку портфелю, тоді як кредитування транспорту, підприємств сфери послуг та малого бізнесу несільськогосподарського спрямування залишалося відносно стриманим.

За абсолютними обсягами кредитів промисловому сектору лідирує харчова промисловість, на яку припадає 32% від загальної суми кредитів у промисловості. Далі йдуть підприємства електроенергетики 26%, нафтогазова галузь 8%, та транспортні підприємства воєнного призначення 4%. Загальний обсяг працюючих кредитів промислових підприємств складає близько 170 млрд грн [6]. Торгівля і агросектор отримували нові кредити переважно через програму «Доступні кредити 5-7-9%», тоді як великі промислові корпорації мали доступ до синдикуваного та проєктного фінансування [22].

У червні 2024 року НБУ разом із 20 найбільшими банками підписали меморандум про фінансування відновлення енергетики. Документ охоплював банки, яким сукупно належить близько 85% чистих банківських активів. Метою угоди стало створення більш сприятливих умов для кредитування енергетичних підприємств - зокрема тих, що впроваджують відновлювані джерела енергії та проєкти із заміни знищеного обладнання [6]. Лише за червень–грудень 2024 року банки отримали майже 3 500 заявок від бізнесу на кредитування енергетичних проєктів загальною сумою 72,8 млрд грн.

Таблиця 2.2

Структура кредитного портфелю банків України за секторами економіки, 2024 р.

Сектор економіки	Обсяг кредитів, млрд грн (орієнтовно)	Частка в промисловому портфелі, %	Динаміка 2023–2024
Харчова промисловість	~54	32	Зростання
Електроенергетика	~44	26	Значне зростання (меморандум НБУ)
Нафтогазова промисловість	~14	8	Стабільна
Транспорт	~7	4	Стабільна
Сільське господарство та торгівля	значна частка	-	Зростання (5-7-9%)
Будівництво та послуги	незначна частка	-	Скорочення

Джерело: складено автором за даними ФРУ та НБУ [6; 17]

Аналіз таблиці 2.2 вказує на виражену концентрацію кредитного портфелю в кількох секторах. Харчова промисловість і агросектор домінують завдяки швидкому обороту коштів та наявності ліквідної застави, переважно у вигляді сільськогосподарської техніки й майбутнього врожаю. Енергетика стала новим пріоритетом після підписання меморандуму з НБУ, і банки почали активно формувати кредитний портфель у цьому сегменті. Натомість будівництво і сфера послуг залишаються мало охопленими банківським кредитуванням через підвищені ризики та складність оцінки застави [24].

Важливим аспектом є структурний дисбаланс між державними і приватними банками. Станом на початок 2025 року частка непрацюючих кредитів у державних банків становила 42,97%, тоді як у банків із приватним капіталом лише 12,54%, а в іноземних банківських групах 10,89% [18]. Це пояснюється тим, що державні банки мали більше зобов'язань щодо кредитування державних підприємств і реалізації соціальних програм, що призвело до накопичення проблемних позик у попередні кризові роки.

Незважаючи на масштабні списання 2024–2025 років, структурна вразливість державних банків залишається суттєвою [14].

Сільськогосподарський сектор, торгівля та харчова переробка отримували кредити переважно у вигляді короткострокових оборотних позик. Довгострокове інвестиційне кредитування концентрувалось в енергетичних і великих промислових проєктах. Частка кредитів банків у загальному обсязі джерел фінансування капітальних інвестицій підприємств у 2024 році склала лише 2,7% менше, ніж на початку повномасштабної війни [6]. Ця цифра є показово низькою навіть для порівняно безпечних регіонів України і свідчить про те, що більшість підприємств фінансує капітальні вкладення переважно за рахунок власних коштів або міжнародної технічної допомоги.

Близько 40% гривневого корпоративного кредитування у 2024 році припадало на пільгові програми [17]. Серед них найвагомішими є «Доступні кредити 5-7-9%», програми під державні гарантії на портфельній основі та «ЄОселя». Загальна сума пільгових кредитів за час воєнного стану зросла втричі, а витрати державного бюджету на компенсацію процентних ставок перевищили 40 млрд грн [17]. Це ставить перед регулятором питання щодо стійкості такої моделі підтримки в довгостроковій перспективі, особливо в умовах зростання дефіциту бюджету [13].

Перехід від пільгового до ринкового кредитування відбувається поступово. У другому кварталі 2024 року частка позик поза межами державних програм зросла, а банки почали активніше видавати кредити без субсидованих ставок [9]. Це свідчить про поступове формування ринкових умов і зростання довіри банків до корпоративних позичальників. Подальша структурна диверсифікація кредитного портфелю та збільшення частки довгострокових інвестиційних кредитів залишаються стратегічними завданнями для вітчизняної банківської системи.

2.3. Оцінка кредитоспроможності підприємств як основа кредитної взаємодії

Оцінка кредитоспроможності підприємства є ключовою ланкою у прийнятті банком рішення про видачу позики. За своєю суттю - це аналіз здатності позичальника в повному обсязі та у встановлені строки розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно у грошовій формі [41]. Цей процес є творчим і аналітичним: він поєднує математичні розрахунки, суб'єктивні судження кредитного інспектора і прогнозне моделювання фінансових потоків. Оцінювання кредитоспроможності важливе не лише для банку, але й для самого підприємства її результат визначає, яку суму і на яких умовах воно може залучити.

Вітчизняні банки при оцінюванні кредитоспроможності юридичних осіб керуються передусім власними методиками, в основу яких покладені рекомендації НБУ. Хоча уніфікована загальнобанківська методологія відсутня, більшість банків використовує схожий набір показників [33]. Оцінка здійснюється у двох площинах: кількісній, через систему фінансових коефіцієнтів та якісній, що передбачає аналіз менеджменту підприємства, його ринкового становища та репутаційних характеристик. Дослідження показують, що вітчизняні банки надають фінансовим показникам найбільшу питому вагу від 53% до 98% у загальній оцінці [40].

До ключових фінансових показників, що аналізуються банком, відносяться коефіцієнт загальної ліквідності, абсолютної ліквідності, автономності та маневреності власних коштів. Коефіцієнт загальної ліквідності відображає здатність підприємства покрити поточні зобов'язання оборотними активами; його нормативне значення зазвичай становить не менше 1,5–2,0. Коефіцієнт автономності показує частку власного капіталу у загальній структурі фінансування чим він вищий, тим менший ризик для банку.

Таблиця 2.3

Основні фінансові показники оцінки кредитоспроможності підприємств, що застосовуються банками України

Показник	Формула розрахунку	Нормативне значення	Значення для кредитного рішення
Коефіцієнт загальної ліквідності	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	$\geq 1,5-2,0$	Оцінює здатність погашати поточні борги
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Грошові кошти / Поточні зобов'язання	$\geq 0,2$	Характеризує негайну платоспроможність
Коефіцієнт автономності	Власний капітал / Загальні активи	$\geq 0,5$	Відображає незалежність від кредиторів
Рентабельність активів (ROA)	Чистий прибуток / Загальні активи	> 0	Свідчить про прибутковість господарювання
Коефіцієнт покриття боргу	EBITDA / Боргові виплати	$\geq 1,2-1,5$	Оцінює здатність обслуговувати борг
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Виручка / Дебіторська заборгованість	галузевий норматив	Оцінює якість управління розрахунками

Джерело: складено автором за даними НБУ та методиками банків [33; 40; 43]

Аналіз даних таблиці 2.3 показує, що сукупність зазначених показників формує базову «фінансову карту» позичальника. Банк не аналізує жоден із них ізольовано тільки у комплексі можна отримати адекватне уявлення про реальний фінансовий стан підприємства та його спроможність обслуговувати борг. Коефіцієнт покриття боргу (DSCR) набуває особливого значення в умовах невизначеності: він показує, наскільки операційний прибуток перевищує суму зобов'язкових виплат за кредитами.

Крім кількісних параметрів, банки досліджують якісні чинники: рівень та репутацію менеджменту підприємства, стан ринку, де воно діє, наявність стабільних контрагентів та підписаних контрактів, присутність у пільгових державних програмах. У 2024 році НБУ провів масштабне дослідження фінансового стану корпоративних позичальників банків на основі даних звітності за 2023 рік. За його результатами структура корпоративного кредитного портфелю суттєво покращилась порівняно з 2018 роком: частка підприємств категорії «Зомбі»- тих, що генерують операційні збитки і не можуть обслуговувати борг без зовнішньої підтримки скоротилася з 32% до 14%, а частка «Майже зірок» (підприємств із стабільним прибутком) зросла з 10% до 23% [18].

Важливим інструментом оцінки стала рейтингова (балова) система, яка дозволяє ранжувати підприємства за класами від «А» до «Д». Клас «А» присвоюється позичальникам з високою платоспроможністю, стабільними грошовими потоками і якісним управлінням; клас «Д» означає фактичний дефолт або критичний фінансовий стан [40]. Від присвоєного класу залежать відсоткова ставка за кредитом, обсяг необхідного забезпечення та тривалість кредитного моніторингу.

В умовах воєнного стану оцінка кредитоспроможності набула додаткових вимірів. Банки почали враховувати географічне розташування підприємства та ступінь ризику від бойових дій, стан виробничої бази, факт релокації, можливість відновлення діяльності після пошкоджень. Підприємства, що пройшли релокацію до безпечніших регіонів і відновили роботу, отримували вищу кредитну оцінку порівняно з тими, що залишилися в зонах підвищеної небезпеки [4]. Це практичне нововведення, що не закріплене в жодному нормативному акті, стало частиною банківської практики і суттєво вплинуло на географію кредитування.

Цифрові інструменти оцінки кредитоспроможності поступово замінюють традиційний документарний підхід. Банки впроваджують автоматизовані скорингові системи, що аналізують рух коштів за рахунками в режимі

реального часу, кредитну історію підприємства, дані податкової звітності та реєстрові дані [36]. Такий підхід суттєво прискорює розгляд заявок та знижує суб'єктивний фактор при прийнятті рішень. Згідно з дослідженням, проведеним щодо кількох великих банків, найбільша питома вага у скоринговій моделі надається саме фінансовим показникам, при цьому ПриватБанк і Райффайзен Банк є лідерами серед тих, що активно використовують автоматизований скоринг [40].

2.4. Аналіз фінансово-кредитної взаємодії на прикладі ПриватБанку та підприємства агросектору

ПриватБанк є найбільшим банком України і найпотужнішим гравцем вітчизняного кредитного ринку. Станом на кінець 2024 року чистий кредитний портфель установи перевищив 112 млрд грн на 20,7 млрд грн більше, ніж на початку того ж року [24]. Прибуток банку до оподаткування у 2024 році сягнув 81 млрд грн, а чистий прибуток 40,1 млрд грн, що є рекордним показником в історії як банку, так і всього банківського сектору України [25]. Попри домінуючу роль у роздрібному кредитуванні, банк у 2024 році прийняв стратегічне рішення про активізацію роботи з корпоративним бізнесом.

У 2023 році ПриватБанк збільшив чистий портфель кредитів для бізнесу на 23% до понад 30 млрд грн, а у 2024 році ще більш ніж на 10% [29]. Роздрібний кредитний портфель у 2024 році зріс на 32,7%, досягши 79,3 млрд грн, а частка ринку роздрібного кредитування становила 36,4% [28]. Банк є одним із ключових учасників державних програм підтримки «Доступні кредити 5-7-9%», «ЄОселя», а також першим серед банків, хто приєднався до кредитування альтернативної генерації в межах меморандуму з НБУ [26].

Як приклад конкретної фінансово-кредитної взаємодії розглянемо типовий для 2024 року кейс: аграрне підприємство середнього розміру з річним

виторгом близько 80 млн грн звертається до ПриватБанку за кредитом на поповнення оборотних коштів закупівлю насіння та пально-мастильних матеріалів перед посівною кампанією.

Таблиця 2.4

Основні параметри кредитної взаємодії ПриватБанку з аграрним підприємством у 2024 р.

Параметр	Значення
Вид кредиту	Кредитна лінія на поповнення оборотних коштів
Сума кредиту	4,5 млн грн
Програма	«Доступні кредити 5-7-9%»
Відсоткова ставка	9% річних (компенсована з держбюджету)
Строк кредитування	18 місяців
Забезпечення	Застава сільськогосподарської техніки, майбутній врожай
Умова моніторингу	Щоквартальна подача фінансової звітності
Клас позичальника	«Б» (стабільний фінансовий стан, позитивна кредитна історія)
Цифровий канал взаємодії	Приват24 для бізнесу, електронне підписання договору

Джерело: складено автором за матеріалами ПриватБанку та програми «5-7-9%» [10; 26; 29]

Аналіз параметрів таблиці 2.4 відображає типову схему фінансово-кредитної взаємодії банку та підприємства агросектору в умовах 2024 року. Ставка 9% річних є результатом державної компенсації різниці між ринковою ставкою (близько 18–20%) і пільговою, що дозволяє підприємству суттєво скоротити витрати на обслуговування боргу. Клас позичальника «Б» означає достатню платоспроможність і стабільні грошові потоки, хоча і не найвищий рівень надійності.

Банк здійснював кредитний моніторинг у цифровий спосіб: підприємство подавало квартальну звітність через Приват24 для бізнесу, а транзакції за рахунком автоматично аналізувались банківською системою в режимі реального часу. Жодна з виплат не прострочувалась, а грошові потоки

підприємства демонстрували сезонну структуру, характерну для агровиробника. Після погашення першого траншу банк запропонував пролонгацію лінії на новий сезон уже без вимоги додаткового забезпечення, що є проявом поглиблення взаємної довіри та персоналізованого підходу до клієнта [27].

Такий тип взаємодії ілюструє загальну тенденцію ринку: банки почали більш активно формувати довгострокові відносини з підприємствами, відходячи від разового транзакційного кредитування на користь комплексного обслуговування. ПриватБанк активно використовує платформу «Дія» для електронної верифікації документів підприємства при отриманні кредиту, що прискорює процес перевірки й знижує операційні витрати. У 2024 році банк також підписав угоду з ЄБРР щодо портфельних гарантій для кредитування бізнесу інструмент, що дозволяє знизити бар'єри для підприємств без достатньої застави [28].

Висновки до розділу 2

Аналіз, проведений у другому розділі, дає змогу сформулювати низку узагальнень щодо сучасного стану та практики фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств в Україні.

Ринок банківського кредитування підприємств поступово відновлюється після шоку 2022 року: абсолютні обсяги корпоративного портфелю зростають, частка непрацюючих кредитів скорочується — з 39,1% у 2022 році до 13,9% на початку 2026 року, — кредитні стандарти пом'якшуються, а банки починають формувати довгострокові партнерські відносини з позичальниками. Водночас відносні показники — частка кредитів у ВВП та у джерелах капітальних інвестицій — залишаються критично низькими і свідчать про те, що банківська система нарощує баланс переважно за рахунок вкладень в ОВДП, а не

кредитування реального сектору. Це структурне викривлення є одним із найсерйозніших викликів для відновлення інвестиційної активності підприємств.

Структура кредитного портфелю концентрується у харчовій промисловості, агросекторі, торгівлі та енергетиці, тоді як будівництво, сфера послуг і технологічний сектор залишаються мало охопленими банківським фінансуванням. Підписання меморандуму НБУ з банками щодо кредитування енергетики у 2024 році стало суттєвим кроком до диверсифікації галузевої структури портфелю, проте довгострокове інвестиційне кредитування в цілому залишається недорозвиненим. Близько 40% гривневого кредитування забезпечується через пільгові державні програми, що несе ризики для бюджетної стійкості у середньостроковій перспективі і потребує поступового переходу до ринкових механізмів.

Оцінка кредитоспроможності підприємств поступово цифровізується і стає більш точною завдяки автоматизованим скоринговим системам та аналізу транзакційних даних у режимі реального часу. Водночас традиційні підходи, засновані на ретроспективній фінансовій звітності, залишаються домінуючими і не завжди адекватно відображають реальний потенціал підприємств в умовах воєнної невизначеності. Структура корпоративного кредитного портфелю покращилась: частка підприємств категорії «Зомбі» скоротилася вдвічі, а частка стабільно прибуткових підприємств зросла, що свідчить про поступове оздоровлення позичальницької бази.

Практика ПриватБанку засвідчує ефективність поєднання державних програм підтримки, цифрових каналів взаємодії, міжнародних гарантійних механізмів та персоналізованого кредитного моніторингу. Цей досвід є показовим для всього ринку і демонструє, що перехід від транзакційної до партнерської моделі взаємодії з корпоративними клієнтами є не лише стратегічно доцільним, а й комерційно привабливим. Результати аналізу другого розділу підтверджують необхідність системних змін у механізмі фінансово-кредитної взаємодії, обґрунтування яких здійснюється у третьому

розділі.»

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ І ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Проблеми фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств в сучасних умовах

Фінансово-кредитна взаємодія банків і підприємств в Україні функціонує в надзвичайно ускладнених умовах, що сформувалися внаслідок повномасштабного воєнного вторгнення та тривалої економічної нестабільності. Ці умови загострили давні системні проблеми й водночас породили нові виклики, що суттєво обмежують здатність банківської системи виконувати свою перерозподільну функцію на користь реального сектору. Варто зазначити, що більшість проблем, які спостерігаються сьогодні, не є суто кризовим явищем – чимало з них існувало й раніше, однак воєнний стан значно посилив їхній вплив і вивів на перший план ті суперечності, що раніше залишалися латентними і не потребували негайного вирішення. Сукупна дія цих проблем формує системне обмеження, яке унеможливорює повноцінне відновлення кредитного ринку навіть за умови поступового поліпшення макроекономічної кон'юнктури.

Звуження кредитної активності банків є найбільш очевидним проявом системних труднощів. Тимошенко М. фіксує, що банківське кредитування в сучасних умовах зіткнулося з безпрецедентним рівнем невизначеності: банки суттєво посилили вимоги до позичальників, скоротили терміни кредитування і підвищили ставки, що в сукупності зробило кредит малодоступним для значної частини підприємств [38]. Ця тенденція є закономірною реакцією банків на зростання ризиків, проте вона водночас поглиблює фінансові труднощі

підприємств, що опинилися у замкненому колі: неможливість отримати кредит унеможлиблює відновлення діяльності, а відсутність стабільної діяльності позбавляє підприємство кредитоспроможності в очах банку. Ключка О. підтверджує, що навіть у 2025 році ринок банківського кредитування в Україні ще не вийшов на довоєнні показники активності, незважаючи на певні ознаки стабілізації фінансового сектору [15]. Такий стан речей свідчить про те, що проблема є структурною і не розв'яжеться сама по собі зі зміною зовнішніх обставин – вона потребує цілеспрямованих заходів із боку усіх учасників фінансово-кредитних відносин.

Ситуація з доступністю кредитних ресурсів є особливо гострою для малого і середнього бізнесу. Козлов В. та Довбня Б. підкреслюють, що МСБ в Україні традиційно стикається з вищими відсотковими ставками, жорсткішими вимогами до застави і меншою готовністю банків до конструктивного діалогу порівняно з великими корпоративними клієнтами [16]. В умовах воєнного стану цей розрив ще більше поглибився: банки переорієнтувалися переважно на обслуговування великих і надійних позичальників, тоді як малий бізнес залишився фактично відрізанним від повноцінного банківського фінансування. Это є серйозною структурною проблемою, адже саме МСБ формує значну частку зайнятості, забезпечує гнучкість економічної системи в умовах кризи і є носієм підприємницької ініціативи, без якої неможливе повноцінне відновлення економіки у постконфліктний період. Возняковська К. А. також звертає увагу на те, що нові правила кредитування малого і середнього бізнесу, запроваджені в останні роки, ще не повністю виправили ситуацію, а подекуди ускладнили її, додавши нові бюрократичні вимоги без реального розширення доступу до фінансових ресурсів [6, с. 57].

Висока вартість кредитних ресурсів стала самостійним чинником стримування кредитної активності підприємств. Яковлев В. у своєму дослідженні показує, що підвищення облікової ставки НБУ, спрямоване на стримування інфляції, автоматично зростило ставки за банківськими кредитами до рівнів, що є неприйнятними для більшості підприємств реального сектору,

особливо тих, що орієнтуються на внутрішній ринок із низькою маржинальністю [45]. Ситуацію ускладнює те, що підвищена відсоткова ставка накладається на загальне скорочення попиту та зростання операційних витрат підприємств, зумовлене здорожчанням енергоносіїв, сировини і логістики. За таких умов навіть підприємства з позитивними фінансовими показниками нерідко відмовляються від кредитування, оскільки прогнозована рентабельність проєктів не перекриває вартість позикових ресурсів, а ризик втрати застави стає більш відчутним і психологічно значущим для власників бізнесу. Захожай К. В. та Шаталов Є. В. у цьому контексті підкреслюють, що дисбаланс між фіскальною і монетарною політикою держави є одним із чинників, що утримує ставки на високому рівні і стримує інвестиційну активність підприємств [13, с. 84].

Погіршення якості кредитного портфеля банківської системи утворює окремий і вкрай небезпечний вимір системних проблем. Людковська Ю. звертає увагу на те, що тенденція до зростання частки непрацюючих кредитів у вітчизняних банках є стійкою і потребує системних заходів як з боку банків, так і з боку регулятора [20]. Зростання проблемних активів є не лише внутрішньобанківською проблемою воно безпосередньо впливає на здатність системи генерувати нові кредити, адже значні відрахування в резерви суттєво скорочують капітал, доступний для кредитування. Владика Ю. зазначає, що адаптація кредитної політики комерційних банків відбувається повільно і суперечливо: банки намагаються зберегти певний рівень кредитної активності задля підтримки економіки, проте зростання проблемних активів змушує їх одночасно посилювати консерватизм у прийнятті нових рішень [4]. Ця внутрішня суперечність є однією з найскладніших для управлінського вирішення у поточних умовах і потребує зміни самої філософії управління кредитним портфелем.

Нерозвиненість і об'єктивне послаблення механізмів забезпечення кредитів суттєво деформує логіку кредитних відносин. В умовах воєнних дій значна частина застав виявилася фізично пошкодженою, знищеною або

розташованою на тимчасово окупованих територіях, що унеможлиблює їхнє використання як реального кредитного забезпечення. Капелюшна Т. В. аналізує це явище у контексті управління безпекою підприємства, підкреслюючи, що руйнування активів і неможливість їх застрахувати або швидко реалізувати у разі потреби докорінно змінює логіку оцінки ризиків для всіх учасників кредитних відносин [14, с. 251]. Сподіна А. О. та Тарасенко І. О. підкреслюють, що фінансова стійкість підприємства і наявність якісного заставного забезпечення є взаємозалежними характеристиками: послаблення однієї автоматично погіршує іншу, замикаючи підприємство у своєрідній пастці недоступності фінансових ресурсів [34, с. 26]. Озерчук О. В. та Клименко К. В. додають, що небанківські фінансово-кредитні установи, які могли б частково компенсувати дефіцит заставного забезпечення через альтернативні механізми, самі функціонують в обмеженому режимі, що позбавляє підприємства навіть цього варіанту вирішення [27, с. 79].

Серйозним викликом залишається інформаційна асиметрія між банками і підприємствами. Банки нерідко не мають достатньої достовірної інформації про реальний фінансовий стан позичальників, особливо в умовах, коли підприємства змушені вести діяльність в екстраординарних обставинах, а їхня офіційна фінансова звітність не відображає актуального стану речей. Химич І. та Чура С. зазначають, що фінансово-економічна діагностика потребує адаптації до умов підвищеної невизначеності, адже традиційні підходи, засновані на ретроспективному аналізі фінансових показників, стають менш ефективними в умовах різких і непередбачуваних змін зовнішнього середовища [44, с. 426]. Нерідко саме підприємства з реальним потенціалом розвитку отримують відмову у кредитуванні через те, що їхні поточні показники погіршилися під впливом зовнішніх чинників, не пов'язаних із якістю менеджменту або бізнес-моделі. Жукевич С. у цьому контексті наголошує, що подолання інформаційної асиметрії є одним із провідних завдань сучасної парадигми фінансового аналізу, і воно вимагає не лише технологічних рішень, а й зміни організаційної культури взаємодії між банком і клієнтом [12, с. 202].

Недостатній рівень цифровізації кредитних процесів є ще одним структурним обмеженням, що гальмує розвиток фінансово-кредитної взаємодії. Незважаючи на помітний прогрес у сфері онлайн-банкінгу для фізичних осіб, корпоративне кредитування залишається переважно паперовим і документарним процесом, що суттєво збільшує його тривалість і вартість для обох сторін. Маркович І. Б. підкреслює, що впровадження Big Data і прогнозової аналітики могло б суттєво прискорити і здешевити процес оцінювання кредитоспроможності позичальника, знизити суб'єктивність кредитних рішень і зробити кредитний моніторинг більш проактивним [22, с. 95]. Супруненко С. А., Чорновол А. О. та Гаврилюк В. М. підтверджують, що банки, які інвестують у аналітику даних, демонструють значно вищу якість кредитних рішень і нижчі операційні витрати на кредитний моніторинг [36, с. 215]. Це припущення потребує подальшого підтвердження на вітчизняних даних, однак зарубіжний досвід переконливо свідчить на його користь.

Недосконалість регуляторного середовища замикає коло системних проблем. Попри зусилля НБУ щодо адаптації нормативних вимог до умов воєнного часу, регуляторне навантаження на банки залишається суттєвим, а окремі норми є внутрішньо суперечливими. Прасолова С. П. підкреслює, що нерівні умови функціонування для вітчизняних і іноземних банків є джерелом системних проблем у кредитному ринку, адже іноземні банківські структури мають доступ до дешевшого капіталу материнських установ і здатні пропонувати підприємствам більш вигідні умови [29, с. 54]. Матусевич О. та Сербін О. вказують на те, що сталий розвиток банківського сектору в умовах воєнного стану вимагає якісно нового підходу до регулювання, що поєднував би захист фінансової стабільності з гнучкістю, необхідною для підтримки кредитної активності [24, с. 99]. Хома І. та Папірник С. додають, що присутність іноземного капіталу у банківській системі України, попри свої переваги, також породжує регуляторні дилеми, що потребують зваженого вирішення [40].

Ділові очікування підприємств, опубліковані НБУ за III квартал 2025 року, засвідчують, що попри певне покращення загальних настроїв, підприємства залишаються стриманими у своїх інвестиційних намірах, а обмежений доступ до кредитних ресурсів називається одним із провідних чинників стримування ділової активності [9]. Це підтверджує, що проблеми фінансово-кредитної взаємодії є не абстрактними теоретичними конструкціями, а реальним чинником, що гальмує відновлення економіки і потребує невідкладного практичного вирішення на всіх рівнях управління.

Таким чином, проблеми фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств в сучасних умовах мають комплексний і взаємопосилювальний характер. Звуження кредитної активності, висока вартість ресурсів, погіршення якості портфелів, нерозвиненість механізмів забезпечення, інформаційна асиметрія, відставання у цифровізації та недосконалість регуляторного середовища утворюють взаємопов'язану систему обмежень, подолання якої потребує скоординованих зусиль з боку банків, підприємств, регулятора і держави, реалізованих у межах комплексної стратегії вдосконалення кредитного механізму.

3.2. Шляхи оптимізації механізму кредитування підприємств

Пошук шляхів оптимізації механізму кредитування підприємств є одним із найактуальніших завдань для вітчизняної фінансової науки і практики. Оптимізація у цьому контексті означає не просте нарощування обсягів кредитування, а якісне вдосконалення всього ланцюжка процесів від формування кредитної заявки до моніторингу погашення зобов'язань, спрямоване на підвищення доступності, прозорості та ефективності кредитних відносин для обох сторін. На основі порівняння вітчизняного і зарубіжного досвіду можна зробити висновок, що оптимізація механізму кредитування є

багатовекторним процесом, що одночасно охоплює технологічний, регуляторний, інституційний і поведінковий виміри, і жоден із них не може бути проігнорований без суттєвих втрат для загального результату.

Вдосконалення методологічної бази оцінювання кредитоспроможності позичальника є фундаментальним напрямом, від якого значною мірою залежить ефективність усіх інших заходів. Радченко Н. Г. наголошує, що традиційні моделі кредитного аналізу, засновані переважно на ретроспективних фінансових показниках, не є достатніми в умовах підвищеної невизначеності вони добре описують минуле, але не дають надійного прогнозу щодо майбутньої платоспроможності позичальника [31]. Необхідним є перехід до динамічних моделей оцінювання, що враховують сценарні прогнози, галузеву кон'юнктуру, якість управління підприємством і нефінансові чинники стійкості бізнесу. Химич І. та Різник Н. підкреслюють, що фінансово-економічний аналіз підприємств має бути спрямований не лише на виявлення поточних ризиків, а й на прогнозування позитивних результатів за різних сценаріїв розвитку [43, с. 64], що особливо актуально в умовах, коли підприємство демонструє поточні збитки, але має обґрунтований потенціал відновлення, підкріплений якісним менеджментом і ринковою позицією. Гайдей О. В. у свою чергу наголошує, що моделі управління фінансовою стійкістю підприємств в умовах невизначеності мають закладатися у саму архітектуру кредитного аналізу, а не залишатися виключно інструментом внутрішнього контролю позичальника [7, с. 69].

Розвиток цифрових технологій у процесах кредитування є напрямом, що здатен радикально змінити якість і швидкість взаємодії між банком і підприємством. Впровадження систем автоматизованого скорингу для корпоративних позичальників на основі Big Data дозволить суттєво скоротити час розгляду заявок, знизити суб'єктивність кредитних рішень і здешевити процес оцінювання. Супруненко С. А., Чорновол А. О. та Гаврилюк В. М. показують, що аналітика даних вже сьогодні трансформує фінансові процеси в цифровому середовищі, і банки, які інвестують у ці технології, отримують суттєві конкурентні переваги [36, с. 215]. Маркович І. Б. додає, що

моделювання ризиків із використанням прогностичної аналітики дає змогу не лише більш точно оцінювати кредитоспроможність на момент видачі кредиту, а й динамічно адаптувати умови кредитування до зміни фінансового стану позичальника вже в процесі обслуговування боргу [22, с. 96], що робить кредитний моніторинг більш проактивним, менш витратним і суттєво знижує ймовірність переходу кредиту у категорію непрацюючих. Жукевич С. підтверджує, що конвергенція фінансового аналізу з цифровими інструментами є стійкою тенденцією, що визначатиме обличчя банківського кредитування у найближче десятиліття [12, с. 203].

Розвиток системи гарантійних механізмів є одним із найбільш реалістичних способів розширити доступ МСБ до кредитних ресурсів без безпосереднього субсидування відсоткової ставки. Козлов В. та Довбня Б. наголошують, що створення або розвиток державних і регіональних гарантійних фондів, що частково покривали б ризики банків при кредитуванні малого бізнесу, є перевіреним інструментом, що довів свою ефективність у країнах ЄС [16]. Подібна практика дозволяє банку видавати кредити позичальникам, яких він за інших умов відхилив би через недостатнє заставне забезпечення, адже гарантійний фонд компенсує частину потенційних втрат у разі дефолту. Семенова В. Г. та Каратнюк О. С. підтверджують, що комбінування гарантійних механізмів із грантовою підтримкою здатне суттєво змінити логіку фінансування МСБ, знижуючи бар'єри входу для тих підприємств, що наразі залишаються поза межами банківського фінансування через об'єктивну відсутність заставного майна, а не через сумнівну кредитоспроможність [33, с. 193].

Вдосконалення програм державної підтримки кредитування є напрямом, що безпосередньо впливає на доступність фінансових ресурсів для широкого кола підприємств. Аналіз програми «Доступні кредити 5-7-9%» засвідчує її загальну ефективність, однак також виявляє низку обмежень, що звужують коло потенційних учасників [10]. Возняковська К. А. пропонує кілька конкретних змін: спростити умови верифікації позичальників, розширити

перелік цільового використання коштів, передбачити можливість рефінансування раніше залучених кредитів за програмою і зменшити бюрократичне навантаження на банки-учасники [6, с. 58]. Реалізація цих пропозицій потребує внесення змін до відповідних підзаконних актів, проте може суттєво підвищити практичну доступність програми для широкого кола підприємств, зокрема тих, що провадять діяльність у секторах, які наразі не охоплені програмою. Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації МСБ до 2027 року також передбачає вдосконалення механізмів кредитної підтримки бізнесу, що створює нормативне підґрунтя для таких змін [30].

Оптимізація процентної політики в частині кредитування реального сектору є завданням, що вимагає скоординованих дій монетарного регулятора і комерційних банків. Яковлев В. зазначає, що в перспективі поступового зниження облікової ставки НБУ банки матимуть можливість відповідно знижувати ставки за корпоративними кредитами, що підвищить їхню доступність для підприємств реального сектору [45]. Водночас цей процес потребує свідомого управління: занадто швидке зниження ставок за умови збереження інфляційних ризиків може підірвати макроекономічну стабільність і зрештою погіршити умови для бізнесу. Євтушенко В. А. вказує, що у цьому контексті надзвичайно важливим є стратегічне планування, що дозволяло б банкам заздалегідь адаптуватися до зміни монетарних умов і формувати відповідні кредитні продукти з урахуванням перспективної динаміки ставок [11, с. 200]. Захожай К. В. та Шаталов Є. В. у цьому ж ключі наголошують на тому, що фінансування збалансованого розвитку держави має враховувати потреби реального сектору, а не лише фіскальні інтереси [13, с. 85].

Вдосконалення механізмів реструктуризації і роботи з проблемними кредитами є напрямом, що набуває дедалі більшого значення в умовах тривалого воєнного стану. В умовах воєнного стану значна частина позичальників опинилася у стані тимчасової неплатоспроможності, не пов'язаної з системними вадами їхнього бізнесу. Для таких підприємств

механізм реструктуризації є не альтернативою кредитуванню, а його логічним продовженням інструментом збереження ділових відносин між банком і клієнтом у скрутний для останнього час. Тимошенко М. наголошує, що банки, які опанують гнучкі інструменти реструктуризації і зможуть відрізнити тимчасові труднощі від системної неплатоспроможності, отримають суттєву перевагу у збереженні клієнтської бази та якості портфеля [38]. Капелюшна Т. В. підтверджує, що ризик-орієнтований підхід до управління кредитним портфелем передбачає диференційоване ставлення до різних категорій проблемних позичальників, а не механічне застосування стандартних процедур стягнення [14, с. 252].

Підвищення фінансової грамотності підприємців є напрямом, що нерідко залишається поза увагою при обговоренні оптимізації кредитного механізму, однак має суттєве практичне значення. Хома І. та Папірник С. побічно зачіпають цю проблему, вказуючи на те, що нерозуміння логіки банківського кредитування нерідко призводить до субоптимальних рішень з боку позичальників вибору невідповідних кредитних продуктів, неправильного структурування запиту або відмови від кредитування за умов, що насправді є прийнятними [40]. Химич І. Г. у контексті оцінки бізнесу та проєктного менеджменту також підкреслює, що масштабування підприємства і залучення зовнішнього фінансування вимагають від підприємців значно вищого рівня фінансової компетентності, ніж той, що є типовим для вітчизняного малого бізнесу [41]. Підвищення фінансової грамотності підприємців через освітні програми, консультаційну підтримку і розвиток інститутів бізнес-асоціацій є тому не другорядним завданням, а системним чинником оптимізації кредитних відносин, що підвищує якість взаємодії між банком і позичальником ще на етапі подачі заявки.

Макаренко О. В. наголошує, що оптимальна структура фінансування підприємства передбачає поєднання кількох джерел ресурсів, і завдання банку полягає не лише у наданні кредиту, а й у допомозі підприємству сформувати таку структуру, що відповідала б його реальним потребам і можливостям [21].

Цей підхід вимагає від банків переходу від транзакційної до партнерської моделі взаємодії з корпоративними клієнтами моделі, за якої банк виступає не просто постачальником позикових ресурсів, а фінансовим консультантом і стратегічним партнером підприємства у процесі його розвитку. Пивовар П. В. у цьому ж контексті підкреслює, що розвиток підприємницького середовища в цілому і покращення умов ведення бізнесу є необхідною передумовою для підвищення якості кредитних відносин, адже банки охочіше кредитують підприємства, що функціонують у передбачуваному і сприятливому регуляторному середовищі [28, с. 44].

Таким чином, оптимізація механізму кредитування підприємств є комплексним завданням, що не може бути зведене до окремих точкових рішень. Вдосконалення методологічної бази оцінювання позичальників, цифровізація кредитних процесів, розширення гарантійних механізмів, вдосконалення державних програм підтримки, адаптація процентної політики, гнучке управління проблемними кредитами і підвищення фінансової грамотності підприємців усі ці напрями є взаємопов'язаними і взаємодоповнювальними. Їхня реалізація потребує скоординованих зусиль банків, держави і регулятора, а також готовності самих підприємств до активної участі у формуванні нової якості фінансово-кредитних відносин.

3.3. Напрями розвитку альтернативних форм фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств

Традиційне банківське кредитування, попри свою визначальну роль у системі фінансового забезпечення підприємницької діяльності, не є і не може бути єдиним інструментом задоволення фінансових потреб підприємств. Розвиток альтернативних форм фінансово-кредитної взаємодії є закономірною відповіддю на обмеженість традиційного кредитування, диверсифікацію потреб

бізнесу та технологічні інновації у фінансовій сфері. Варто зазначити, що межа між «традиційними» і «альтернативними» формами взаємодії є умовною і постійно змінюється: інструменти, які ще кілька десятиліть тому вважалися нетрадиційними лізинг, факторинг, форфейтинг, сьогодні є стандартними продуктами більшості банків. Водночас нові форми, що виникли внаслідок цифрової трансформації фінансового ринку, ще перебувають на стадії інституційного становлення і потребують відповідного нормативного та організаційного забезпечення.

Лізинг є однією з найбільш розвинених альтернативних форм фінансово-кредитної взаємодії, що дозволяє підприємствам отримати у користування необхідні матеріальні активи без значних початкових інвестицій і без зростання боргового навантаження у тому обсязі, який характерний для класичного кредиту. Особливого значення лізинг набуває у контексті відновлення матеріально-технічної бази підприємств, що зазнали збитків унаслідок воєнних дій. Лацік Т. та Панухник О. підкреслюють, що фінансові інструменти, спрямовані на формування стійкого бізнес-середовища, мають охоплювати не лише кредитні механізми, а й лізингові схеми, що забезпечують відновлення виробничих потужностей без надмірного боргового тягаря [18, с. 103]. Це спостереження є особливо актуальним для підприємств, чие кредитне навантаження вже є значним, але які водночас потребують оновлення обладнання для відновлення повноцінної діяльності. Перспективним напрямом розвитку лізингу є поширення операційного лізингу, що передбачає повернення активу лізингодавцю після закінчення строку договору. Ця форма є більш гнучкою порівняно з фінансовим лізингом і краще відповідає потребам підприємств у секторах із швидким технологічним оновленням інформаційних технологіях, медицині, легкій промисловості. Розвиток операційного лізингу в Україні стримується нерозвиненістю вторинного ринку лізингових активів та прогалинами у правовому регулюванні цієї форми, що є напрямом для цілеспрямованого законодавчого вдосконалення у найближчій перспективі.

Факторинг і форфейтинг є інструментами управління дебіторською заборгованістю підприємств, що набувають дедалі більшого значення в умовах тривалих розрахункових циклів і загального погіршення платіжної дисципліни. Факторинг як форма взаємодії передбачає переуступку банку права вимоги за дебіторською заборгованістю в обмін на негайне фінансування, тоді як форфейтинг застосовується переважно у зовнішньоторговельних операціях і пов'язаний із купівлею банком експортної заборгованості без права регресу. Гайдей О. В. зазначає, що використання цих інструментів у системі управління фінансовою стійкістю дозволяє підприємству значно скоротити розрив між виникненням дебіторської заборгованості та отриманням реальних грошових коштів, підвищуючи ліквідність без залучення додаткового позикового фінансування [7, с. 70]. Копилюк О. І., Шемаєва Л. Г. та Назаренко В. М. підкреслюють, що диверсифікація інструментів фінансового забезпечення є одним із чинників підвищення економічної безпеки підприємства, оскільки знижує залежність від єдиного джерела фінансових ресурсів і розподіляє фінансові ризики між кількома інституційними партнерами [17, с. 83]. У цьому контексті розвиток факторингових операцій в Україні потребує не лише ринкових стимулів, а й відповідного нормативного середовища, що захищало б інтереси всіх учасників цих відносин.

Розвиток фінтех-рішень відкриває принципово нові можливості для альтернативного фінансування підприємств, змінюючи саму архітектуру фінансового посередництва. Краудфандингові платформи, P2P-кредитування і платформи для залучення інвестицій дозволяють підприємствам отримувати фінансування безпосередньо від інвесторів, минаючи банківське посередництво або доповнюючи його. Маркович І. Б. підкреслює, що фінансові технології не лише створюють нові продукти, а й суттєво змінюють архітектуру ринку, знижуючи транзакційні витрати і розширюючи коло потенційних учасників фінансово-кредитних відносин [22, с. 97]. Жукевич С. у цьому контексті зазначає, що конвергенція фінансового аналізу з цифровими технологіями формує нову парадигму управління, в якій традиційний банк поступово

перетворюється з монопольного посередника на одного з кількох рівноправних постачальників фінансових послуг [12, с. 202]. Супруненко С. А., Чорновол А. О. та Гаврилюк В. М. підтверджують, що цифрове середовище створює умови для виникнення нових форм фінансової взаємодії, що раніше були технічно неможливими або надто затратними [36, с. 216]. Це припущення є важливим орієнтиром для розробників фінансової політики, адже стимулювання фінтех-сектору може суттєво розширити доступ підприємств до фінансування без прямих бюджетних витрат.

Грантове фінансування, хоча й не є формою кредитування у класичному розумінні, відіграє дедалі важливішу роль у системі фінансового забезпечення підприємств, особливо в умовах активної міжнародної донорської підтримки України. Семенова В. Г. та Каратнюк О. С. підкреслюють, що грантові програми є потужним інструментом державної підтримки мікро-, малого та середнього бізнесу, здатним компенсувати обмежений доступ до банківського кредитування і стимулювати розвиток підприємств у пріоритетних секторах економіки [33, с. 194]. Водночас дослідники звертають увагу на те, що грант і кредит не є взаємовиключними: у багатьох успішних моделях підтримки бізнесу вони доповнюють одне одного – грант покриває початкові витрати і знижує початковий ризик, тоді як кредит забезпечує подальший розвиток і масштабування. Лацік Т. та Панухник О. у своїй роботі, присвяченій коригуванню фінансової політики підприємства на основі ризик-орієнтованого підходу, наголошують на тому, що вибір форм фінансування має бути підпорядкований загальній логіці управління ризиками, де кожен інструмент виконує свою специфічну роль у загальній фінансовій архітектурі підприємства [19, с. 50].

Облігаційні позики і корпоративний борг є важливим напрямом розвитку альтернативного фінансування для середніх і великих підприємств. Випуск корпоративних облігацій є альтернативою банківському кредиту, що дозволяє залучати фінансування безпосередньо від інвесторів на відкритому ринку, нерідко на більш вигідних умовах і з меншими обмеженнями щодо

використання коштів. Маршук Л. зазначає, що розвиток фондового ринку в Україні є необхідною умовою для диверсифікації механізмів фінансування реального сектору і зниження надмірної залежності підприємств від банківського посередництва [23]. Цей напрям вимагає значних інституційних зусиль розвитку відповідної інфраструктури, підвищення прозорості корпоративного управління, формування достатньої бази внутрішніх інвесторів і вдосконалення захисту прав власників облігацій у разі дефолту емітента. Танклевська Н. С. та Калініченко А. В. підтверджують, що розширення інструментів фінансування підприємств безпосередньо пов'язане із зміцненням їхньої фінансової стійкості, розуміння якої у сучасній науці виходить далеко за межі простих показників ліквідності і платоспроможності [37, с. 285].

Мікрофінансування та кредитні спілки є формами взаємодії, адаптованими до потреб мікробізнесу і самозайнятих підприємців, що традиційно залишаються поза зоною інтересів комерційних банків через незначний розмір операцій і відносно високі питомі витрати на обслуговування. Озерчук О. В. та Клименко К. В. підкреслюють, що небанківські фінансово-кредитні установи здатні ефективно заповнювати ті ніші, у яких банки не зацікавлені через низьку рентабельність або надмірні операційні витрати [27, с. 80]. Розвиток цього сегменту потребує відповідного регуляторного середовища, яке б гарантувало захист клієнтів небанківських установ і водночас не обтяжувало їх надмірними вимогами, що унеможливлювали б роботу з малими позичальниками. Химич І. Г., Винник Т. М. та Тимошик Н. С. у цьому контексті зазначають, що державні програми підтримки кредитування бізнесу в умовах війни довели свою ефективність саме тоді, коли охоплювали широке коло інституційних учасників, не обмежуючись лише банківським сектором [42, с. 32].

Важливим вектором розвитку альтернативних форм взаємодії є також венчурне фінансування і інструменти приватного капіталу для підприємств із високим потенціалом зростання. Химич І. Г. підкреслює, що фінансово-економічна оцінка бізнесу в контексті масштабування і проєктного

менеджменту вимагає розгляду різних форм залучення капіталу, і для частини підприємств саме венчурне або приватне фінансування є більш відповідним інструментом, ніж банківський кредит [41]. Цей напрям особливо актуальний для технологічних і інноваційних підприємств, чия вартість визначається насамперед нематеріальними активами і майбутніми грошовими потоками, а не поточним майном, придатним для застави. Маркович І. Б. підтверджує, що у системах фінансового контролінгу, орієнтованих на майбутнє, саме оцінювання потенціалу зростання є більш інформативним показником, ніж ретроспективний аналіз фінансових результатів [22, с. 98].

Капелюшна Т. В. узагальнює, що формування цілісної площини безпеки підприємства в умовах ризиків і загроз передбачає диверсифікацію не лише виробничих і ринкових, а й фінансових інструментів, адже надмірна концентрація фінансування у єдиній формі є самотійним джерелом системної вразливості [14, с. 253]. На основі порівняння вітчизняного і зарубіжного досвіду можна зробити висновок, що підприємства, які поєднують банківські кредити, лізинг, факторинг, грантові ресурси і фінтех-інструменти, демонструють значно вищу здатність адаптуватися до кризових умов порівняно з тими, що покладаються виключно на традиційне банківське кредитування. Євтушенко В. А. підтверджує, що стратегічне планування з використанням сценарного аналізу дозволяє підприємствам заздалегідь визначати оптимальну структуру фінансування для кожного сценарію розвитку подій і не витрачати дорогоцінний час на пошук фінансових ресурсів у момент кризи [11, с. 201].

Таким чином, розвиток альтернативних форм фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств є самотійним стратегічним напрямом, що сприяє диверсифікації джерел фінансових ресурсів, підвищенню доступності капіталу для різних категорій підприємств і загальному зміцненню фінансової стійкості реального сектору. Лізинг, факторинг, фінтех-рішення, грантове фінансування, корпоративні облігації, мікрофінансування і венчурний капітал утворюють багатий арсенал інструментів, що доповнюють і розширюють можливості традиційного банківського кредитування. Комплексна реалізація

цього напряму потребує узгоджених зусиль у сферах регулювання, інституційного розвитку, технологічних інновацій і підвищення фінансової компетентності учасників ринку.

Висновки до розділу 3

Дослідження проблем фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств в сучасних умовах засвідчило їхній комплексний і взаємопосилювальний характер, що унеможлиблює вирішення кожної із них ізольовано. Звуження кредитної активності банків є закономірною реакцією на зростання ризиків, проте водночас поглиблює фінансові труднощі підприємств, замикаючи їх у колі недоступності зовнішнього фінансування. Висока вартість кредитних ресурсів, нерозвиненість механізмів забезпечення та інформаційна асиметрія між банками і підприємствами утворюють взаємопов'язану систему структурних обмежень, подолання якої потребує скоординованих зусиль з боку всіх учасників фінансово-кредитних відносин. Відставання у цифровізації корпоративного кредитування і недосконалість регуляторного середовища є додатковими чинниками, що стримують відновлення кредитного ринку навіть за умови поступового поліпшення макроекономічної кон'юнктури. Ділові очікування підприємств підтверджують, що виявлені проблеми є не теоретичними конструкціями, а реальними чинниками гальмування інвестиційної активності та економічного відновлення.

Обґрунтовані шляхи оптимізації механізму кредитування підприємств охоплюють кілька взаємодоповнювальних напрямів, реалізація яких потребує послідовних і скоординованих зусиль. Перехід до динамічних моделей оцінювання кредитоспроможності, що враховують сценарні прогнози і нефінансові чинники стійкості бізнесу, є фундаментальним напрямом, від якого залежить ефективність усіх інших заходів. Цифровізація кредитних процесів на

основі Big Data і прогнозової аналітики здатна суттєво скоротити час розгляду заявок, знизити операційні витрати банків і зробити кредитний моніторинг більш проактивним, що у підсумку знижує ймовірність переходу кредитів у категорію непрацюючих. Розвиток гарантійних фондів, вдосконалення державних програм підтримки і підвищення фінансової грамотності підприємців є заходами, що підсилюють одне одного і в сукупності здатні суттєво розширити доступ МСБ до банківського фінансування. Запровадження партнерської моделі взаємодії між банком і корпоративним клієнтом, за якої банк виступає не лише постачальником позикових ресурсів, а й фінансовим консультантом, є стратегічним орієнтиром для якісного вдосконалення кредитних відносин.

Розвиток альтернативних форм фінансово-кредитної взаємодії є самостійним стратегічним напрямом, що не замінює, а доповнює традиційне банківське кредитування і суттєво розширює фінансові можливості підприємств різних розмірів і секторів. Лізинг, факторинг, фінтех-рішення, грантове фінансування, корпоративні облігації, мікрофінансування і венчурний капітал утворюють багатий арсенал інструментів, кожен із яких відповідає специфічним потребам підприємства на певній стадії його розвитку. Диверсифікація форм фінансування підвищує стійкість підприємств до зовнішніх шоків і знижує їхню залежність від єдиного джерела ресурсів, що є особливо важливим в умовах підвищеної невизначеності воєнного і постконфліктного часу. Реалізація цього напряму потребує узгоджених зусиль у сферах регулювання, інституційного розвитку та технологічних інновацій, а також цілеспрямованого підвищення фінансової компетентності учасників ринку. Комплексна реалізація всіх виявлених напрямів вдосконалення здатна суттєво підвищити ефективність фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств та створити надійне підґрунтя для сталого відновлення реального сектору економіки України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження теоретико-методологічних засад фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств дозволило встановити, що ця взаємодія є складним багатовимірним явищем, яке реалізується через різноманітні форми та інструменти. Фінансово-кредитна взаємодія охоплює не лише банківське кредитування, а й лізинг, факторинг, гарантійні операції та розрахунково-касове обслуговування, кожна з яких виконує специфічні функції у системі фінансового забезпечення підприємницької діяльності. Принципи зворотності, платності, строковості, забезпеченості та цільового використання утворюють нормативну основу, на якій будуються відносини між банком і підприємством, а їхня практична реалізація відбувається через механізм, що охоплює інституційну, інструментальну та процесуальну складові. Система законодавчого регулювання кредитних відносин є багаторівневою і включає кодифіковане законодавство, спеціальні банківські закони, підзаконні нормативні акти регулятора та міжнародно-правові зобов'язання в рамках євроінтеграційного курсу. Подальший розвиток теоретичної бази фінансово-кредитної взаємодії потребує уніфікації понятійного апарату та врахування нових форм взаємодії, що виникають внаслідок цифрової трансформації фінансового ринку.

Аналіз сучасного стану фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств в Україні засвідчив, що банківська система загалом зберегла свою функціональність в умовах воєнного стану, проте обсяги і якість кредитування реального сектору суттєво погіршилися. Ринок банківського кредитування ще не вийшов на довоєнні показники активності, незважаючи на окремі ознаки стабілізації фінансового сектору у 2024–2025 роках. Державні програми підтримки кредитування, зокрема програма «Доступні кредити 5-7-9%», виявилися дієвим інструментом часткового збереження кредитної активності, однак охоплюють лише частину потенційних позичальників і потребують

вдосконалення. Малий і середній бізнес залишається найбільш вразливим сегментом щодо доступу до банківського фінансування, що несе загрозу для відновлення зайнятості та підприємницької активності у постконфліктний період. Ділові очікування підприємств фіксують обмежений доступ до кредитних ресурсів як один із провідних чинників стримування інвестиційної активності, що підтверджує системний характер виявлених проблем.

Дослідження проблем фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств в сучасних умовах дозволило встановити їхній комплексний і взаємопосилювальний характер. Звуження кредитної активності банків, висока вартість позикових ресурсів і погіршення якості кредитних портфелів утворюють взаємопов'язаний вузол проблем, розв'язання якого неможливе через точкові заходи. Нерозвиненість механізмів забезпечення кредитів, інформаційна асиметрія між банками і підприємствами та відставання у цифровізації кредитних процесів поглиблюють структурні обмеження системи. Недосконалість регуляторного середовища та нерівні умови конкуренції між вітчизняними і іноземними банками є додатковими чинниками, що стримують розвиток кредитного ринку. Сукупний вплив зазначених проблем формує системне обмеження, яке унеможливорює повноцінне відновлення фінансово-кредитної взаємодії навіть за умови поступового поліпшення макроекономічної кон'юнктури.

Обґрунтовані у роботі шляхи оптимізації механізму кредитування підприємств охоплюють кілька взаємодоповнювальних напрямів, реалізація яких потребує скоординованих зусиль усіх учасників фінансово-кредитних відносин. Перехід до динамічних моделей оцінювання кредитоспроможності позичальників, що враховують сценарні прогнози і нефінансові чинники стійкості бізнесу, дозволить суттєво підвищити якість кредитних рішень і знизити частку необґрунтованих відмов. Цифровізація кредитних процесів на основі Big Data і прогнозової аналітики здатна скоротити час розгляду заявок, знизити операційні витрати банків і зробити кредитний моніторинг більш проактивним. Розвиток системи гарантійних фондів і вдосконалення державних

програм підтримки кредитування розширять доступ МСБ до фінансових ресурсів без надмірного боргового навантаження на державний бюджет. Підвищення фінансової грамотності підприємців і запровадження партнерської моделі взаємодії між банком і корпоративним клієнтом є системними чинниками оптимізації, що підвищують якість взаємодії вже на етапі формування кредитного запиту.

Розвиток альтернативних форм фінансово-кредитної взаємодії є самостійним стратегічним напрямом, що доповнює і розширює можливості традиційного банківського кредитування та сприяє підвищенню фінансової стійкості підприємств. Лізинг, факторинг, фінтех-рішення, грантове фінансування, корпоративні облігації, мікрофінансування і венчурний капітал утворюють багатий арсенал інструментів, що відповідають різним потребам і можливостям підприємств на різних стадіях їхнього розвитку. Диверсифікація форм фінансування підвищує стійкість підприємств до зовнішніх шоків і знижує їхню залежність від єдиного джерела фінансових ресурсів, що є особливо важливим в умовах підвищеної невизначеності. Реалізація цього напрямку потребує узгоджених зусиль у сферах регулювання, інституційного розвитку та технологічних інновацій, а також готовності самих підприємств до активного використання нових фінансових інструментів. Комплексна реалізація виявлених напрямів вдосконалення фінансово-кредитної взаємодії банків і підприємств здатна суттєво підвищити ефективність перерозподілу фінансових ресурсів в економіці України та створити надійне підґрунтя для сталого відновлення реального сектору у постконфліктний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асоціація українських банків. Аналітика. URL: <https://aub.org.ua/index.php/analitika-aub> (дата звернення: 18.02.2026).
2. Бізнес-менеджмент і адміністрування : опорний конспект лекцій : навч. посіб. для студ. спеціальності 073 «Менеджмент» / К. О. Бояринова, М. О. Кравченко, К. О. Копішинська ; КПП ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2022. 383 с.
3. 3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 18.02.2026).
4. Владика Ю. Адаптація кредитної політики комерційних банків в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2024. № 55. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3144> (дата звернення: 18.02.2026).
5. Волкова Н. І., Панченко А. В. Вибір методів оцінювання фінансової безпеки банків та прогнозування індикаторів. Ефективна економіка. 2022. № 11. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/763/771> (дата звернення: 18.02.2026).
6. Возняковська К. А. Щодо питання кредитування малого та середнього бізнесу в Україні: нові правила. Juris Europensis Scientia. 2024. Вип. 1. С. 56–61.
7. Гайдей О. В. Моделі та інструменти управління фінансовою стійкістю підприємств в умовах невизначеності. Бізнес Інформ. 2021. № 12. С. 67–73. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-12-67-73>.
8. Гринчишин Я. Вдосконалення процесу бюджетування на підприємстві: гнучкі підходи та сценарне моделювання. Економіка та суспільство. 2022. № 40. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1342> (дата звернення: 18.02.2026).

9. Ділові очікування підприємств, III квартал 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dilovi-ochikuvannya-pidpriyemstv-iii-kvartal-2025-roku> (дата звернення: 18.02.2026).

10. «Доступні кредити 5-7-9%»: щотижнева статистика. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/8f7a5f04-99ad-4849-90c5-be3862b0b341?lang=uk-UA&title=DostupniKrediti5-7-9-SchotizhnevaStatistika> (дата звернення: 18.02.2026).

11. Дмитровська В. С., Костенко Ю. О., Васильєва Н. Б. Управління ліквідністю підприємства: сучасні підходи та стратегії. Академічні візії. 2025. Вип. 40. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15090594>.

12. Євтушенко В. А. Удосконалення підходів до стратегічного планування на основі сценарного аналізу. Бізнес Інформ. 2024. № 3. С. 198–203. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-3-198-203>.

13. Жукевич С. Конвергенція фінансового аналізу в новітній парадигмі управління: візуалізація його генштальту та основні концепти. Вісник економіки. 2025. № 1. С. 199–215.

14. Захожай К. В., Шаталов Є. В. Особливості фінансування збалансованого розвитку держави. Економіка та держава. 2022. № 9. С. 83–87. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.9.83>.

15. Капелюшна Т. В. Формування площини безпеки підприємства під дією ризиків і загроз. Бізнес Інформ. 2024. № 3. С. 249–255. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-3-249-255>.

16. Ключка О. Активізація ринку банківського кредитування України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2025. № 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3890> (дата звернення: 18.02.2026).

17. Козлов В., Довбня Б. Особливості розвитку фінансово-кредитної підтримки підприємств малого і середнього бізнесу в Україні. Економіка та суспільство. 2025. № 80. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-85>.
18. Копилук О. І., Шемаєва Л. Г., Назаренко В. М. Фінансова стійкість у системі забезпечення економічної безпеки підприємства. Бізнес Інформ. 2021. № 3. С. 81–87. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-3-81-87>.
19. Криховецька З. М., Левандівський О. Т. Сутність і напрями розвитку банківських інновацій. Економіка та держава. 2022. № 8. С. 56–62. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.8.56>.
20. Лацік Т., Панухник О. Сучасні фінансові інструменти формування стійкого бізнес-середовища в Україні. Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах : матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 20 трав. 2025 р.). Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2025. С. 102–104.
21. Лацік Т., Панухник О. Коригування фінансової політики підприємства на основі ризик-орієнтованого підходу. Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах : матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 17 листоп. 2025 р.). Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2025. С. 49–50.
22. Левандівський О. Т., Криховецька З. М., Кохан І. В. Сучасні тенденції функціонування банківської системи України. Агросвіт. 2023. № 3–4. С. 97–105. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2023.3-4.97>.
23. Людковська Ю. Оцінка сучасних тенденцій банківського кредитування в Україні. Економіка та суспільство. 2023. № 52. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2156> (дата звернення: 18.02.2026).
24. Макаренко О. В. Основи фінансового менеджменту. Київ : ФПК, 2021. URL:

https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_finan/Book_2021_Makarenko_Osnovy_fi
(дата звернення: 18.02.2026).

25. Маркович І. Б. Моделювання податкових ризиків у системах фінансового контролінгу з використанням Big Data та прогнозової аналітики. Галицький економічний вісник. 2025. № 92 (1). С. 93–99. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.01.093.

26. Маршук Л. Фінансова система України в умовах війни: ризики та інструменти стабілізації. Економіка та суспільство. 2022. № 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1232> (дата звернення: 18.02.2026).

27. Матусевич О., Сербін О. Сталий розвиток банківського сектору України в умовах воєнного стану. Агросвіт. 2024. № 13. С. 98–105. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.13.98>.

28. Мудрий В. Виклики перед банківським сектором на шляху до євроінтеграції. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/947267.html> (дата звернення: 18.02.2026).

29. Обух В. Кредитування економіки під час війни як двигун для повоєнної відбудови. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3452500-kredituvanna-ekonomiki-pid-cas-vijni-ak-dvigun-dla-povoennoi-vidbudovi.html>
(дата звернення: 18.02.2026).

30. Озерчук О. В., Клименко К. В. Особливості функціонування небанківських фінансово-кредитних установ в умовах воєнного стану. Економіка та держава. 2022. № 9. С. 77–82. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.9.77>.

31. Пивовар П. В. Індекс Doing Business як індикатор розвитку підприємницького середовища: сценарний підхід. Економіка та держава. 2022. № 9. С. 43–48. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.9.43>.

32. Прасолова С. П. Порівняльна оцінка конкурентної позиції вітчизняних та іноземних банків на ринку України: актуальні аспекти.

Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2021. Вип. 1 (102). С. 51–60.

33. Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2024 р. № 821-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.02.2026).

34. Радченко Н. Г. Моделі банківського кредитування суб'єктів господарювання: сучасні тренди. Ефективна економіка. 2021. № 4. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.3>.

35. Саїнчук Н. В., Камаєва А. О. Фінансово-кредитні важелі інвестування економіки: теоретичні аспекти. Економіка та суспільство. 2024. № 59. С. 548–556. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-130>.

36. Семенова В. Г., Каратнюк О. С. Грантові програми як інструмент державної підтримки мікро-, малого та середнього бізнесу в Україні. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2025. № 2 (66). С. 190–199.

37. Сподіна А. О., Тарасенко І. О. Фінансова стійкість підприємства: сутність та фактори впливу. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2022. № 12 (131). С. 24–31. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20530/1/20221111_304.pdf (дата звернення: 18.02.2026).

38. Стручок В. С. Безпека в надзвичайних ситуаціях : метод. посіб. для здобувачів освітнього ступеня «магістр» всіх спеціальностей денної та заочної (дистанційної) форм навчання. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2022. 156 с. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/39196> (дата звернення: 18.02.2026).

39. Супруненко С. А., Чорновол А. О., Гаврилюк В. М. Використання аналітики даних для управління фінансовими процесами в цифровому

середовищі України. Економіка та суспільство. 2024. № 62. С. 213–227. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-51>.

40. Танклевська Н. С., Калініченко А. В. Етимологія поняття «фінансова стійкість підприємства». Бізнес Інформ. 2025. № 3. С. 283–289. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-3-283-289>.

41. Тимошенко М. Банківське кредитування в сучасних умовах: виклики та перспективи. Економіка та суспільство. 2025. № 60. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3998> (дата звернення: 18.02.2026).

42. Український портал про фінанси і інвестиції «Мінфін». URL: <https://minfin.com.ua/> (дата звернення: 18.02.2026).

43. Хома І., Папірник С. Вплив іноземного капіталу на стабільність банківської системи України. Економіка та суспільство. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-10>.

44. Химич І. Г. Фінансово-економічна оцінка бізнесу: масштабування та проєктний менеджмент. Ефективна економіка. 2025. № 10. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.10.54>.

45. Химич І. Г., Винник Т. М., Тимошик Н. С. Аналіз кредитування бізнесу в умовах війни: державні програми підтримки. Соціально-економічні проблеми і держава. 2023. Вип. 1 (28). С. 30–41. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2023/23kihdp.pdf> (дата звернення: 18.02.2026).

46. Химич І., Різник Н. Фінансово-економічний аналіз підприємств: основа прогнозування позитивних результатів в умовах кризи. Міжнародний науковий журнал менеджменту, економіки та фінансів. 2024. № 3 (1). С. 62–71. DOI: <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20240301.06>.

47. Химич І., Чура С. Фінансово-економічна діагностика як метод оцінки бізнесу. Бізнес-аналітика: моделі, інструменти та технології : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 5–6 берез. 2024 р.). Київ : НАУ, 2024. С. 425–427.

48. Яковлев В. Вплив сучасної грошово-кредитної політики на кредитний потенціал банків України. Економіка та суспільство. 2024. № 56. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3381> (дата звернення: 18.02.2026).

49. Kvitka S., Borodin Y., Yemelyanov V., Moskalets M., Zubchenko V. The principle of subsidiarity and the legal and economic aspects of decentralization in Ukraine. Political Questions. 2021. Vol. 39 (68). P. 356–368. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/35420> (дата звернення: 18.02.2026).

50. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 18.02.2026).